

Ekonomski Bilten

Ekonomska reforma
i obnova
Bosna i Hercegovina

Svezak 7, broj 1
Januar 2004

Ovaj Ekonomski bilten objavljen je u skladu sa ovlaštenjima
lorda Paddy Ashdown-a, visokog predstavnika.
Glavni urednik: Patrice Dreiski, zamjenik visokog predstavnika i šef ekonomskog
odjela, OHR;
Tehnički urednik: Almira Kulagić, ekonomsko odjeljenje, OHR;
Dizajn: Samir Mujković, Odjel za resurse, ICT sekcija, OHR.

Za pitanja i objašnjenja molimo kontaktirajte:
economic.newsletter@ohr.int

1. **MACROEKONOMSKI PREGLED**
2. **REGIONALNI RAZVOJI**
 - Sjeveroistok
 - Jugoistok
 - Sjeverozapad
 - Sarajevski region
 - Centralni region
3. **POLJOPRIVREDA**
 - Fito-sanitarni
 - Veterinarstvo
 - Statistike
4. **FINANSIJE I FISKALNI SEKTOR**
 - Bankarstvo
 - Porez
 - Budžet
5. **INFRASTRUKTURA I KOMUNALNI SEKTOR**
 - Transport
 - Civilna avijacija
 - Telekomunikacije
 - Energija
6. **JAVNI SEKTOR I EKONOMSKA TRANZICIJA**
 - Socijalni sektor
 - Privatizacija
 - Poslovno okruženje
 - Buldožer
7. **NAJNOVIJE EKONOMSKE INFORMACIJE ZA BiH**

PUT U EVROPU JE OTVOREN, ALI TU JE I PUTARINA

Specijalno izdanje Ekonomskog biltena u ovom kvartalu odstupa od svog uobičajenog formata. Sagledavajući rezultate Izvještaja o Studiji izvodljivosti EK u novembru kojom se formalno otvaraju vrata mogućnosti konačnog ulaska BiH u Evropu, u Ekonomskom biltenu daje se retrospektivni prikaz procesa tranzicije BiH od kraja rata. Vršiti se procjena onih područja u kojima je učinjen napredak, ali, što je jednako važno, vrši se preispitivanje i u onim područjima u kojima NIJE bilo napretka a daje i perspektiva reformi koje treba provesti prije nego što pregovori o stabilizaciji i pridruživanju mogu otpočeti.

EK je utvrdila ključne ekonomske zadatke koje treba privesti kraju u narednih šest mjeseci. To su: provedba nedavno usvojenog Zakona o sistemu indirektnog oporezivanja, (objednjavanje carina) Zakona o statistici, poboljšanje upravljanja budžetom, utvrđivanje koherentne i sveobuhvatne politike trgovine, integrisanje tržišta električne energije te razvoj jedinstvenog ekonomskog prostora.

Ovo predstavlja izuzetan, ali ne i nesavladiv izazov. Ne samo da se radi o ograničenom vremenskom roku već će i kapaciteti vlada u obezbjeđivanju donošenja potrebnog zakonodavstva biti pod izuzetnim pritiskom. Međunarodna zajednica je još jednom potvrdila svoju spremnost da pomogne vladama u postizanju ovih ciljeva.

Kao što će u Specijalnom izdanju biti prikazano, značajan napredak je doista postignut u čitavom spektru sektora u posljednjih osam godina. Međutim, još mnogo toga treba uraditi prije nego što se privreda približi svojim potencijalima i postane u potpunosti samoodrživa: visoka stopa nezaposlenosti je i dalje prisutna, kao i postojanje platnog deficita koji i dalje raste, korupcija i dalje vlada, a silna i rastuća siva ekonomija podriva sposobnost vlade da efikasno funkcioniše.

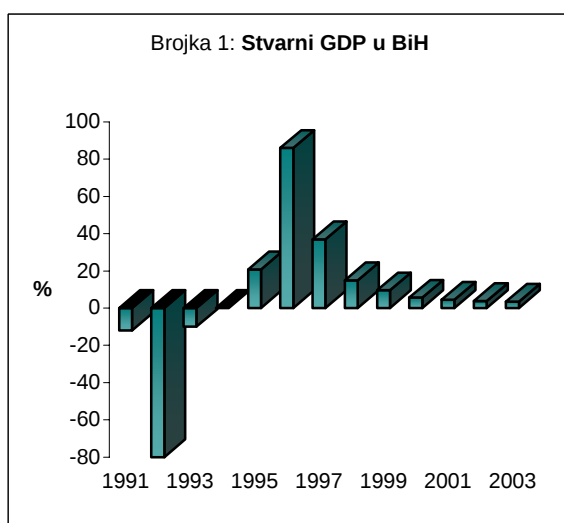
U narednih šest mjeseci, sadašnji organi vlasti, u partnerstvu sa međunarodnom zajednicom, mogu ugrabiti priliku da BiH ubace u marš bez povratka na putu ka punom članstvu u evropskoj porodici. Mogli bi to biti najodlučnijih šest mjeseci u poratnoj istoriji ove zemlje. Vjerujem da ljudi Bosne i Hercegovine imaju samo jednu poruku za svoje vođe: Nemojte nas iznevjeriti!

Ambasador Donald S. Hays, potpis.
Prvi zamjenik Visokog predstavnika

MAKROEKONOMSKI PREGLED

'Glava nam je iznad vode. To je nedovoljno za plutanje. Moramo plivati uzvodno, i to plivati uspješno... Ali ne možemo se zadovoljiti time. Ne smijemo raditi samo da bismo preživjeli. Ne možemo se zadovoljiti životom od ruke do usta, i iz mjeseca u mjesec u ovom svijetu promjena i meteža.' [Winston Churchill, "Izdajnička vrata u podu" Juni, 1952.]

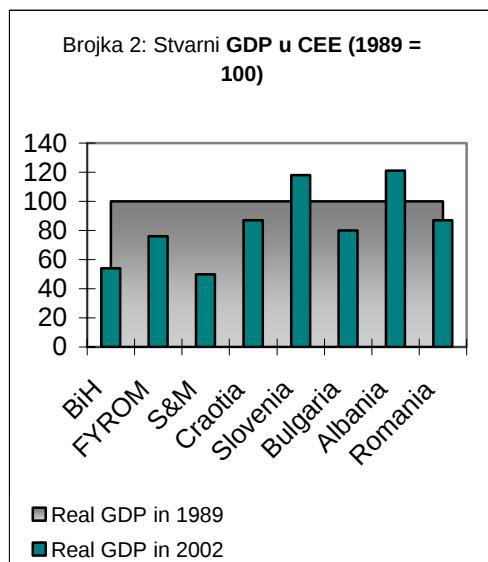
Čerčilova poruka i dalje važi, a Bosna i Hercegovina se bori da se odmakne od egzistencije od ruke do usta i iz mjeseca u mjesec. Da bi to postigla, mora osigurati: Potpuni poslijeratni oporavak i,

prelaz sa socijalističke na slobodnu tržišnu ekonomiju. Pitanja vezana za ove ključne strateške zadatke bila su u fokusu većine projekata i politika vlada, lokalnih organizacija i međunarodne zajednice. Dakle, dosadašnja dostignuća BiH će se analizirati u okviru relativnog uspjeha ili neuspjeha napora da se izvrše ti zadaci. To će se posmatrati u kontekstu iskustava drugih zemalja. Rat je smanjio bruto nacionalni dohodak (GDP) BiH sa solidnog, u zemlji sa srednjim nivoom prihoda, na nivo privrede u razvoju. Ipak, navala strane pomoći donijela je značajne stope rasta, koje su za nekoliko godina nadoknadile veliki dio izgubljenog. Sudeći po stvarni brojkama GDP-a, moglo bi se zaključiti da je preokret u privredi bio brz. Taj brzi rast omogućio je BiH to da drži glavu iznad vode. Međutim, usporevanje stope rasta GDP-a bilo je jednako spektakularno kao i period neposrednog poslijeratnog rasta. Nejasno je da li su ove stope ikad mogle biti održive nakon neposrednog poslijeratnog perioda. U tom kontekstu, veliki porast iz poslijeratnog perioda može se posmatrati kao dokaz uspješnog procesa oporavka, ali ne i kao vijesnik nove ere

neprekidnog, organskog rasta GDP-a. Godišnje stope od 20% bile su rezultat specifičnih okolnosti. Obim međunarodne pomoći između 1996. i 2001. - BiH je bila treća u svijetu u brojkama po glavi stanovnika, i osma u apsolutnim brojkama (Ekonomist Svijet u brojkama 2002.) – dao je ekonomski podstrek sličan onom iz Maršalovog plana u Evropi poslije drugog svjetskog rata.

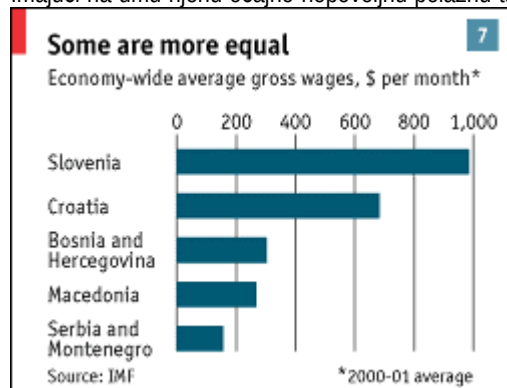
Pored relativno viših standarda i povećanog kvaliteta života koji je postignut u poslijeratnom periodu, BiH je iskusila i napredak u drugim poljima, što joj je omogućilo da izađe iz očajne situacije u kojoj se nalazila krajem 1995.g. Valuta je stabilizirana i postala konvertibilna 1997.g, prema režimu Currency Board-a, koji je održavao tu stabilnost i konvertibilnost. Kao rezultat toga, inflacija je bila približna nuli. Stabilnost valute i odgovorna monetarna politika stvorila je atmosferu povjerenja, koja se odrazila rastom bankovne štednje i snažnim i izuzetno likvidnim bankarskim sektorom. Razlog te održivosti bankarskog sektora je i priliv stranog kapitala. Međutim, mobilizacija osnovice domaće štednje i kapitala i dalje je manja od optimalne, dok novčane pošiljke iz inostranstva – procijenjene na oko 10% GDP-a – uglavnom idu na potrošnju, a ne ulaganje, sa izuzetkom mogućeg ulaganja u stambene prostore.

Grafikon 3

Dakle, BiH je uspjela da postigne nominalno približavanje razvijenim i zemljama u tranziciji, bar što se tiče stabilnosti i konvertibilnosti njene valute i inflacije. Može se reći da su ovi naponi i postignuti rast do kraja 1990-ih omogućili BiH da dođe na put

tranzicije. Prema ovom kriteriju, usporedba BiH sa drugim zemljama u regionu je relativno povoljna. Imajući na umu njenu očajno nepovoljnu polaznu tačku

procesu tranzicije – okarakterisanu društvenom traumom, političkim nefunkcionisanjem i ekonomskim kolapsom kao rezultatom rata – napredak u ekonomskim reformama je prilično dobar u poređenju sa drugim republikama bivše Jugoslavije (Grafikon 3). Ipak, snažna monetarna osnova i finansijske institucije samo su obećavajuća polazna tačka. Sada se mora mnogo toga uraditi da bi se oslobodio ogromni potencijal ove zemlje.

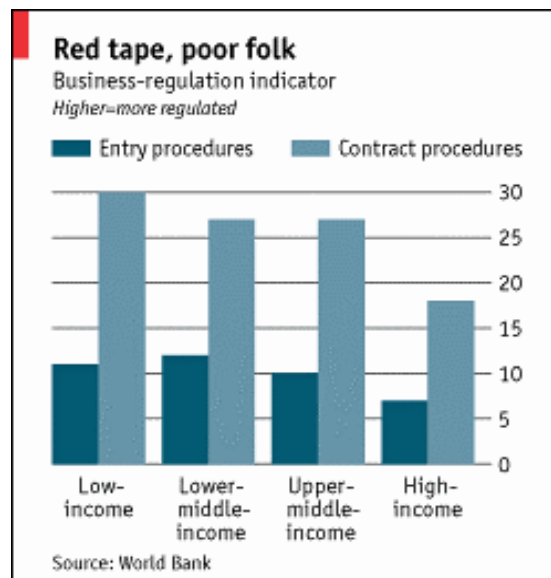
U jednom članku objavljenom u novembru 2003.g., Financial Times je tražio objašnjenje za nedavne niske pokazatelje rasta u BiH. Jasno je da je osnovni problem to što rastući vladin aparat potroši više od 50% GDP-a. Iako je BiH jedna od najoporezovanijih zemalja u Evropi, stvarna osnovica prihoda bh vlasti umnogome zavisi od indirektnih poreza, kao što su porez na promet i carinske dadžbine. Poređenja radi, razvijenije zemlje posjeduju nekoliko tokova prihoda, uključujući direktne poreze, kao što su npr. porezi na prihod preduzeća. U fiskalnom smislu, to im omogućava da imaju više prostora za manevrisanje, jer ne zavise previše od ograničenog broja izvora prihoda. Kao posljedica, finansijska održivost vlada BiH zavisi od njihove efikasnosti u ubiranju prihoda. Može se očekivati da će ujedinjavanje carinske uprave i uspostava Uprave za indirektno oporezivanje, koja će se baviti administracijom i ubiranjem svih indirektnih poreza povećati efikasnost ubiranja poreza i smanjiti izbjegavanje plaćanja, šverc i korupciju koji su iscrpili cijeli sistem i ozbiljno oštetili likvidnost bh vlasti.

Generalno, fiskalna politika se razvija na pozitivan način, sa skoro izbalansiranim budžetom za 2003., a očekuje se da će i budući budžeti biti slični. U isto vrijeme, budžetsko oslanjanje na grantove i druge donacije značajno je smanjeno, što predstavlja ozbiljan korak naprijed ka fiskalnoj nezavisnosti vlasti BiH.

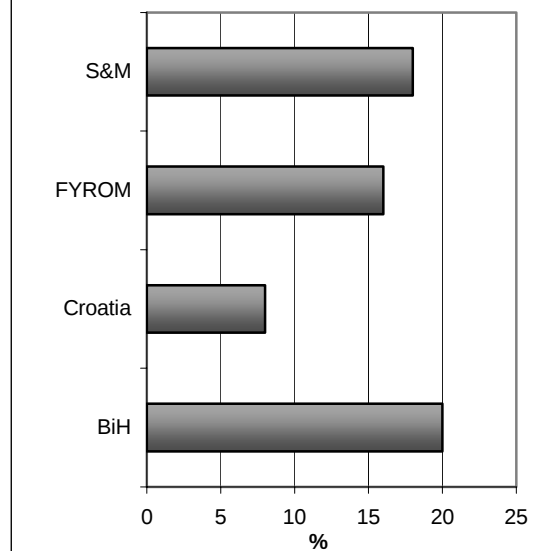
U jednom članku iz oktobra 2003., Lanci siromaštva, Economist je povukao paralele između broja poslovnih

propisa u zemlji i njenog nivoa prosperiteta. Koristeći podatke Svjetske banke, u članku se zaključuje da što je zemlja više regulisana, njeni građani su siromašniji.

Grafikon 4

Brojke 5: Komparativne stope siromaštva

Dok se za BiH ne može reći da pati od najnaprednijeg oblika birokratske skleroze, postojeći status quo ne sluti na dobro u procesu tranzicije ili planovima o priključenju EU u ovoj deceniji. Stope siromaštva u BiH su najviše među bivšim jugoslovenskim republikama, dok je njena birokratija vjerovatno najsloženija. BiH ima četiri nivoa vlade, od kojih svaki troši značajne resurse i čije procedure i često konfliktna pravila i zakonske odredbe koče privatno poduzetništvo i odvrćaju strane ulagače. Ulaganje je ustrajno gravitiralo ka stabilnijim

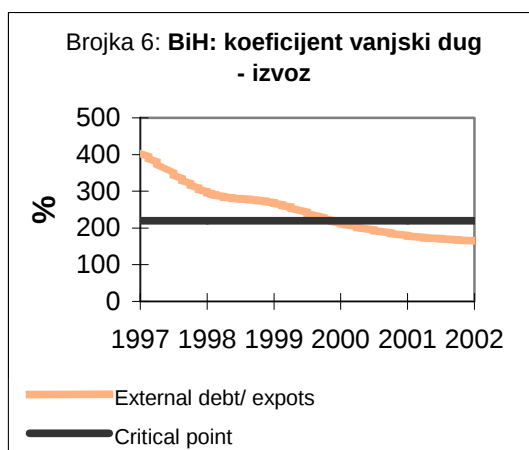
zemljama u regionu. Međutim, plima se možda okreće i zbog napora uloženi u okviru Inicijative Buldožer. Cilj ove izuzetno uspješne akcije je da se 'buldožerom' uklone administrativne zapreke koje su identifikovala poslovna udruženja i pojedinačne firme kao nelogične i kontradiktorne, koje štete firmama i uništavaju radna mjesta. Buldožer komisije, sastavljene od poslovnih ljudi u BiH aktivno rade na identifikaciji zakona i propisa koje treba eliminirati, poboljšati ili harmonizirati (da bi se riješili duplirane birokratije i konsolidovali jedinstveni ekonomski prostor). U prvoj fazi ove Inicijative, proizvedeno je 50 reformi za 180 dana. Druga faza je u toku, dok će treća biti pokrenuta u februaru.

U smislu ekonomske liberalizacije, situacija u BiH je uglavnom pozitivna. Većinu cijena, uključujući i cijenu kapitala, odredile su sile tržišta. Slično tome, BiH je zaključila ugovore o slobodnoj trgovini sa svim republikama bivše Jugoslavije, kao i sa Rumunijom, Bugarskom i Moldavijom. Pregovori o članstvu BiH u Svjetskoj trgovinskoj organizaciji su uznapredovali, i puno članstvo se očekuje uskoro. S druge strane, nedavne koncesije u obliku privremenih obustava nekih od sporazuma o slobodnoj trgovini sa susjednim zemljama, odobrene su kao odgovor na proteste poljoprivrednih i prehrambenih lobbija da ti ugovori mogu predstavljati prijetnju napretku trgovinske liberalizacije i pristupanje Svjetskoj trgovinskoj organizaciji. Osim toga, liberalizacija sektora komunalnih usluga tek se treba izvršiti. Ovo je ključni element ekonomske tranzicije; on predstavlja važnu stimulaciju za ulaganja, nudeći konkurentne cijene komunalnih usluga, reklamira poslovno okruženje koje ispunjava evropske standarde; također, građanima donosi opipljive koristi od tranzicije u obliku jeftinije električne energije i telefonskih usluga. Očekuje se da će se proces privatizacije generalno ubrzati i postati efikasniji nakon konsolidacije agencija za privatizaciju u FBiH. Međutim, ukoliko vlade u BiH ozbiljno namjeravaju postići veće učešće privatnog sektora u privredi BiH i veće stope rasta od onih koje su postignute ranijih godina, mora se uložiti održiviji i fokusiraniji napor ka deblokiranju procesa privatizacije. Sistematsko smanjenje političkog miješanja i korupcije, kao i snižavanje nerealnih očekivanja u pogledu cijena su osnovni uslovi za uspješno ponovno pokretanje programa privatizacije.

Vanjski i interni dugovi vlasti u BiH su značajni. Poslije rata, mnoge od obaveza BiH prema povjericima izvana su reprogramirane i organizovane sa pariškim i londonskim klubovima, kako bi zemlja mogla započeti proces oporavka bez neodložne prijetnje njenoj makro-ekonomskoj stabilnosti izvana. To je omogućilo vlastima da preuzmu neke neophodne nove obaveze u okviru kreditnih programa MMF-a i Svjetske banke, koje BiH od tada redovno servisira. 2001.g., Svjetska banka je objavila studiju pod nazivom Bosna & Hercegovina:

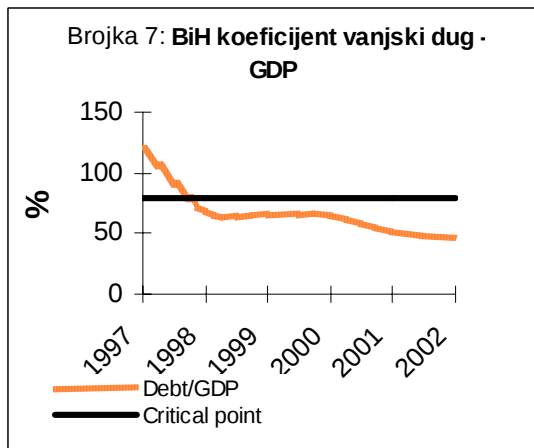
Ka finansijskoj održivosti i kreditnoj sposobnosti. U ovoj studiji, korišteni su različiti pokazatelji duga za procjenu održivosti vanjskih obaveza BiH. Korišteni pokazatelji su koeficijent dug-GDP i koeficijent dug-izvoz. Svaki koeficijent ima kritičnu tačku koja ukazuje na održivost vanjskih obaveza. Koeficijent dug-GDP ima kritičnu tačku od 80%, dok koeficijent dug-izvoz ima kritičnu tačku od 220%, prema procjenama Svjetske banke. Poređenja radi, prosjek za zemlje u razvoju je 38% za prvi i 133% za drugi koeficijent, dok prezadužene siromašne zemlje (HIPIC) imaju prosječne koeficijente od 84% i 249%. Svjetska banka je izračunala projekcije za BiH, uzimajući u obzir dva moguća scenarija: scenario sa potpunim reformama i scenario sa slabim reformama za 2005. i 2010. Prema scenariju potpune reforme, predviđa se da BiH ima prvi koeficijent od 40% i drugi 160% u 2005.g., a 36% i 147% 2010.g. Prema scenariju slabe reforme, ove brojke bi bile 52% i 231% 2005.g., a 57% i 264 % 2010.g. Naredna dva grafikona pokazuju trenutnu situaciju u ovom pogledu.

Kao što se može vidjeti na osnovu grafikona 6 i 7, BiH je postigla značajan napredak. Svi pokazatelji održivosti, uzimajući u obzir vanjske obaveze ukazuju na činjenicu da se BiH približava prosjeku zemalja u

razvoju, koje nisu prezadužene i siromašne. Ukoliko se ovakav trend nastavi, mogu se izbjeći bilo kakve krize poput one u Argentini. Sa druge strane, interna potraživanja vlade BiH iznose približno 9 milijardi KM. Ukupna interna potraživanja od vlasti BiH obuhvataju zamrznutu deviznu štednju, potraživanja od vlade kao rezultat rata, i stotine hiljada u neisplaćenim platama i penzijama. Privreda BiH je taoc ovih ogromnih potraživanja, dok je neizvjesnost rješavanja ovih pitanja odvratila ulagače i negativno uticala na kreditnu sposobnost ove zemlje. U decembru 2003.g., vlasti su se složile oko praktičnog rješenja za ovo pitanje, koje uključuje kombinaciju gotovinskih isplata i obveznica. Budući da vlade BiH jednostavno nemaju finansijskih sredstava da odmah plate cjelokupan iznos, jedini razuman način da se izmire ovakva potraživanja je da

se isplate vremenski rasporede. Dakle, iako će se možda neka potraživanja morati izmiriti uz određeni popust, to neće biti apsolutni gubitak, jer će privreda BiH u cjelini imati koristi od rješavanja ovog važnog pitanja.

U decembru 2003.g., vlade BiH su održale zajedničku prezentaciju na specijalnoj ekonomskoj sjednici Vijeća za implementaciju mira. Na ovoj prezentaciji, istakli su svoje planove i projekcije, koji čine suštinu njihove srednjoročne razvojne strategije. Ovaj plan je napravljen po uzoru na strateški plan za smanjenje siromaštva (PRSP), koji slijede mnoge zemlje u razvoju iz cijelog svijeta. Prema ovom planu, vlade predviđaju da bi se godišnji rast GDP-a mogao povećati na 5% godišnje između 2004.g. i 2007.g. Planirano je da se ovo ubrzanje stope rasta privrede BiH desi kroz smanjenje opterećenja javnog sektora, racionalizaciju vladine birokratije i veće učešće domaćih i stranih investitora. Činjenica da su vlasti već preduzele korake da riješe pitanja kao što su interni dug i indirektno oporezivanje znači da su neki preduslovi za stvaranje samoodrživog ekonomskog rasta već ispunjeni. Drugi važan cilj je ubrzanje procesa integracije BiH u EU. Evropska komisija je BiH dala uslovan odgovor proteklog decembra, nakon studije izvodljivosti koja je sprovedena ranije u 2003.g. U konačnoj izjavi, Komisija je primijetila da BiH mora ispuniti 16 ključnih uslova da bi pregovori o Sporazumu o stabilnosti i udruživanju između BiH i EU mogli početi. Dati rok za ispunjenje ovih zadataka je kraj juna 2004.g. Ovih 16 uslova su sada kratkoročni reformski prioriteti vlada. Kada se ispune uslovi Evropske komisije i zaključi Sporazum, BiH može imati razumna očekivanja za pristupanje EU.

Ipak, zemlja se ne može obogatiti preko noći samim pristupanjem EU. Obavještajni odjel Ekonomista izračunao je da, ukoliko privrede sadašnjih članica EU rastu 2% godišnje, a privrede novopridruženih zemalja rastu za 4%, zemljama centralne Evrope bi trebalo 50 godina da sustignu bogatije članice EU. Ako bi se njihov rast ubrzao za 5%, to vrijeme bi se značajno

skratilo, dok bi bilo kakvo usporavanje uništilo svaku nadu o približavanju. Očigledno, različite zemlje sa različitim polaznim osnovama različito bi prošle u tom procesu, ali generalna poruka je da pristupanje EU nije univerzalni ekonomski lijek za sve. U tom pogledu, ne može se dovoljno naglasiti važnost stope rasta privrede BiH – a nedavni rezultati jednostavno nisu dovoljno dobri. Kad se uzme u obzir da BiH polazi sa relativno niže osnovice nego zemlje koje se ovog proljeća pridružuju EU, stabilna, veća stopa rasta postaje stvar od suštinske važnosti, ukoliko ova generacija želi da doživi ispunjenje žele o pristupanju BiH Evropskoj uniji. U tom kontekstu, stopa godišnjeg rasta od 5% je minimum koji je potreban da se ide dalje. Bilo šta niže od toga bi vratilo cijeli proces decenijama unatrag. Stoga, samoodrživi ekonomski rast se mora postići narednih godina kroz snažan rast privatnog sektora, veću finansijsku konsolidaciju i smanjenje rasipnih troškova javnog sektora. To bi omogućilo ovoj zemlji da se manje oslanja na različite oblike strane pomoći (koja se već smanjuje) i da samostalno pliva ustalanim vodama međunarodne privrede.

Izvori:

EBRD, Svjetska banka, Ekonomist, The Financial Times, CBBH, vlade BiH: Srednjoročna razvojna strategija za BiH - PRSP

REGIONALNI RAZVOJ

Sjeveroistočna regija

Sjeveroistočna Bosna po tradiciji predstavlja najznačajniji centar rudarstva, proizvodnje, poljoprivrede i prehrambene industrije.

Za vrijeme rata, pogoni u svim ovim sektorima znatno su oštećeni, pristup izvoznim putevima blokiran, a regija minirana (što je predstavljalo glavnu prepreku naporima za obnovu poljoprivrede neposredno poslije rata).

Čak i uz ovakva razaranja, međutim, sjeveroistočna BiH učinila je nekoliko dramatičnih koraka na putu oporavka, gdje treba istaknuti sveobuhvatne popravke infrastrukture i ponovno povezivanje javnih komunalnih usluga. To je bilo moguće u velikoj mjeri kao rezultat međunarodne pomoći.

U javnoj upravi postignuta su značajna poboljšanja. Još uvijek predstoji dug put u tom smislu, ali lokalni organi vlasti pokazuju određene znake da postaju sve poduzetniji i sve više reaguju u duhu ekonomije slobodnog tržišta.

Sljedeći pregled predstavlja ilustraciju pozitivnih ekonomskih postignuća u sjeveroistočnoj Bosni i Hercegovini poslije rata:

- Borba regije protiv agresivne sive ekonomije; naročito, otkrivanje fiktivnih preduzeća, pokazali su napredak.
- Proces registracije firmi je pojednostavljen i ubrzan u poređenju sa predratnim normama.
- Preduzeća izvoze u Zapadnu Evropu, Kanadu i SAD, jedan od takvih primjera je i Vegafruit iz Gračanice.
- Fokusiranje regije na ekonomske aspekte održivog povratka, ima pozitivan uticaj na proces povratka.
- Željeznički saobraćaj je obnovljen, ali je samo nekoliko linija aktivno.
- Strategija ekonomskog razvoja tuzlanskog kantona usvojena je i sada je u provedbenoj fazi.
- Lokalno inicirane ideje o regionalnom razvoju privuklo je sredstva iz projekta EU RED
- Mala i srednja preduzeća aktino su učestvovala u inicijativi Buldožer.
- Privatizacija, kao i u ostalim dijelovima u BiH, razočaravajuća. U tuzlanskom kantonu veoma je mnogo korišten sistem kupovine za certifikate, odnosno putem privatizacijskih investicijskih fondova, što je ra rezultat u velikoj mjeri imalo špekulativne privatizacije koje nisu sa sobom donijele svježi obrtni kapital. U zeničko dobojskom kantonu opet, privatizacija je bila pod nadzorom međunarodne zajednice i nije bilo privatizacije putem PIF-ova. Međutim, rezultati privatizacije su i tamo bili razočaravajući, tako da sve teške industrije, ugalj, čelik, elektrane u kantonu još uvijek čekaju privatizaciju. Isto tako, privatizacija u istočnom dijelu Republike Srpske samo je marginalno uspješna, sa nekoliko primjera značajnih kapitalnih ulaganja u novokupljena preduzeća.
- Reforma pravosuđa rezultirala je nešto bržim reagovanjem sudova u slučajevima privrednih sporova.
- Uvođenje jedinstvene valute u oba entiteta imalo je pozitivan uticaj. Osim toga, važno je istaći da KM nije pokazala znake inflacije od svoga uvođenja.
- Uvođenje jedinstvenih registarskih tablica značajan je skok u naporima za obezbjeđivanje slobode

kretanja preko međuentitetske linije razgraničenja, što je sine qua non of regionalnog razvoja.

- Pristup modernim komunikacijama za lične i poslovne svrhe znatno je porastao.
- Nedavno ponovno otvaranje Tuzlanskog aerodroma za komercijalni saobraćaj pomoći će u privlačenju kako putnika tako i tereta vezanog za razvoj poslovanja.
- Blizina rijeke Save u Brčkom i nedavno dorađena luka biće značajna ekonomska veza sa poslovnom zajednicom u sjeveroistočnoj BiH.
- Potencijalno jaka poljoprivredna ekonomija kao i bliske veze sa rastućim prerađivačkim kapacitetima uključujući Bimex, Bimal, Sava, Frutex i Vegafruit, i dalje će davati doprinos cjelokupnom regionalnom prosperitetu.
- Jaki sektori uglja i soli i dalje rastu. Doista, rudarstvo će u regiji postati ključni pozitivni faktor za rast poslovanja na drugim mjestima, uključujući i proizvodnju čelika.
- Regija ima jake rezerve šumarskih proizvoda što će, kada se jednom korupcija u ovom sektoru stavi pod kontrolu, postati vrlo značajno kako za prodaju proizvoda u sirovom obliku tako i ekonomsko povezivanje sa drvnim industrijama koje su u porastu u BiH.
- Razvoj sektora specijalizovane medicinske njege koju pruža regionalno značajna kardijalna praksa u Tuzli biće važan elemenat uoči očekivane reforme zdravstva.
- Rastući sektor malih i srednjih preduzeća i sve veći interes za poduzetništvo među stanovnicima ovoga kraja, a naročito mladim ljudima, značajan je.
- Nadahnuta ideja grada Tuzle da iskoristi prirodni resurs i otvori izuzetno popularno slano jezero predstavlja model za regiju. Jezero je privuklo 100.000 posjetilaca u toku prve godine postojanja, i u velikoj mjeri pospješilo rast javnih prihoda.

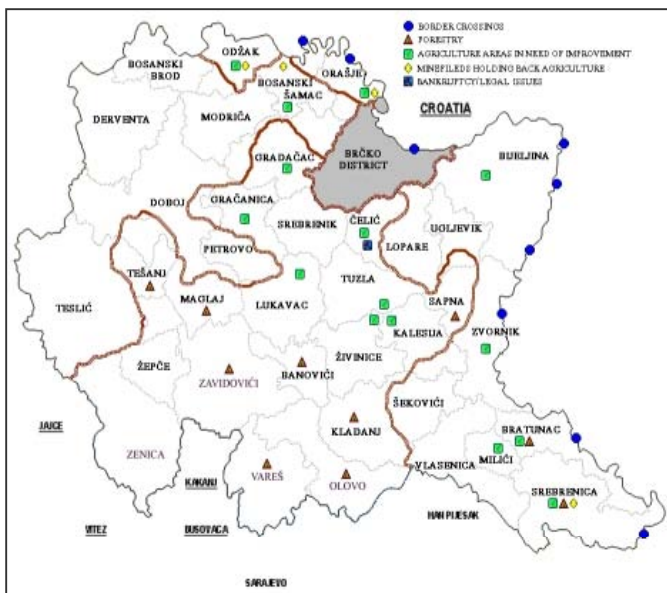
Problemi i dalje postoje

Nakon pominjanja ovih pozitivnih i potencijalno pozitivnih trendova, treba naglasiti da u regionu još uvijek postoje brojni ekonomski problemi.

Na ovoj karti označena su područja "koja obećavaju i koja su problematična":

Nedostacima u sljedećim ekonomskim sektorima u sjeveroistopčmpoj Bosni i dalje treba posvećivati pažnju:

- Većina obradivog zemljišta nije dovoljno iskorištena pošto poljoprivrednici ne proizvode toliko da bi mogli izaći i na tržište, ili je zemlja potpuno neproduktivna zbog mina preostalih iz rata. Nedavno sklopljeni sporazumi o izvozu i uvozu sa susjednim zemljama doveli su poljoprivredne proizvode u nepovoljan položaj kada je u pitanju njihova cijena. Kada se ovome pridodaju iscrpni propisi koji otežavaju mogućnost poljoprivrednih proizvođača iz BiH da izvoze svoje proizvode, ishod je, negativan uticaj na ovaj privredni sektor.
- **Šumarstvom** u cijeloj sjeveroistočnoj BiH vlada korupcija i nezakonita eksploatacija drveta. Potrebno je izvršiti temeljitu istragu na najvišem nivou da bi se dokumentovala veličina ovoga problema, i sredila situacija u cijeloj BiH.
- Privatizacija većih i stratiških preduzeća nije bila uspješna. Potrebno je koncentrisati napore da se u ovom domenu potakne privatizacija, kako bi došlo i do otvaranja novih radnih mjesta, a i do privrednog oporavka.
- Javne komunalne djelatnosti i infrastruktura treba da dožive ekstenzivne reforme i rekonstrukciju. Cijena električne energije i telefonskih usluga za potrošače ne djeluje podsticajno ni na poslovanje niti na rast. Osim toga, kvalitet puteva, željezničkih pruga i vodosnabdijevanja na veoma je niskom nivou.
- Mnogo "najboljih i napametnijih" mladih ljudi odlučuje da napusti regiju i odlazi u druge zemlje u potrazi za boljim mogućnostima upošljavanja. Osim toga, preostalom dijelu radne snage možda je i stalo da se zaposle u "novoj ekonomiji", ali nisu spremni, jer nisu dovoljno obrazovani niti obučeni. Zato osim cjelokupne potrebe za poboljšanjem privrede, pažnju treba posvetiti obrazovnim programima da bi se uklopili u potencijalno zapošljavanje.
- I dalje postoje značajne pravne prepreke za ekonomski razvoj, uključujući sudove pretrpane privrednim sporovima, njihov spor rad u rješavanju slučajeva bankrotstva, i mali naponi da se donesu presude po pitanju "malih potraživanja." Trebaće još raditi u toku "Buldožera III" da bi se utvrdili i riješili mnogi nedostaci u privrednom zakonodavstvu (tj potrebne su odredbe u Zakonu o građevinskom zemljištu da bi firme mogle

- kupovati opštinsko zemljište na otplatu od tri godine)
- Preispitivanje urbanističkih planova u cijeloj zemlji je od naročitog značaja. Postoje mnogi slučajevi dugogodišnjeg fenomena poznatog kao "divlja gradnja" Stav javnosti je da je lakše "moliti za oprostjenje nego zatražiti razmatranje" nakon već izvršene ilegalne izgradnje. Mnogi od ovih problema nalaze soje korijenje u činjenici da su mnogi urbanistički planovi zastarjeli, datirajući iz perioda prije rata. Kao rezultat, mora postojati koncentrisan napor da **sve opštine u cijeloj zemlji** ažuriraju urbanističke planove. Nakon toga te planove treba uvažiti pri izdavanju građevinskih dozvola, i naplati kazni za one koji krše zakonske odredbe urbanističkog plana.
- Postoji i jaka potreba da se regulišu sve "buvlje pijace" u sjeveroistočnoj BiH. Pretpostavlja se da broj nereguliranih pijaca u sjeveroistočnoj Bosni (pri čemu na svakoj postoji i desetak malih preduzeća koja ne plaćaju poreze) jednako rasprostranjen i na drugim mjestima u zemlji. Čak i u nedostatku empirijskih podataka, moglo bi se pretpostaviti da se radi o milionima KM gubitaka prihoda ukoliko se ne pojača kontrola u ovom kritičnom području.

Ova je regija bogata prirodnim resursima, ali relativno dobro industrijski razvijena, a učinila je značajne korake u prevazilaženju problema vezanih za ratna razaranja kao i većina u BiH, ali je još uvijek sputana nepostojanjem centralne ekonomska strateške vizije i težinom birokratskog elementa u poslovanju.

Jugoistočna regija

Hercegovačka regija koja se sastoji od istočne Hercegovine u Republici Srpskoj te Hercegovačko neretvanskog i Zapadnohercegovačkog kantona u Federaciji, iako razdvojena u dvije administrativne strukture, ekonomski je usko povezana. Prije rata, ogromna preduzeća koja su zapošljavala na hiljade ljudi karakterišu ovu regiju. Današnja privreda usmjerena je ka razvoju malih i srednjih preduzeća, usitnjene poljoprivredne proizvodnje, te sektora energetike. Iako privreda u Hercegovini napreduje, još uvijek postoji veliki neiskorišteni potencijal, prije svega zahvaljujući nedovoljnim stranim i domaćim ulaganjima, neefikasnoj lokalnoj upravi, nedostatku inicijative i povoljnih kreditnih linija.

Poslijeratni privredni razvoj

Neposredno poslije rata, intenzitet privrednog razvoja bio je različit u pojedinim, područjima u regiji. Dok su Zapadna Hercegovina, naročito Kanton 8 i opština Čitluk, koji nisu opterećeni hroničnim političkim neslaganjima, doživjeli ekspanziju privatnog sektora uz rast modernih preduzeća koja koriste kompjuterizovanu tehnologiju, poput Lijanovića, BarPeHa, Weltpata, Hercegovačko-neretvanski kanton, konkretno grad Mostar, bio je u teškoj situaciji pošto je energija bila usmjerena na rješavanje političkih problema. S druge strane dio regiona koji se nalazi u Republici Srpskoj bio je i ostao u najgorem položaju po pitanju privrednog razvoja. Stanovnici ovoga dijela geografski su izolovani od entitetskog političkog rukovodstva u Banjaluci, tako da je u ovom području bilo malo ulaganja.

Brzina provedbe ekonomskih reformi u velikoj je mjeri ovisila o stabilnosti političke situacije u konkretnim regijama. HNK i grad Mostar zaostaju, pošto još uvijek postoje paralelizmi u upravi, institucijama i preduzećima koja su egzistirale kao posljedica rata i kantonalnog statusa specijalnog režima. Međutim, značajni koraci naprijed učinjeni su u posljednjih nekoliko godina, tako što je došlo do integracije jedne po jedne institucije, a njihov rad usklađen sa postojećim pravnim propisima. Do sada, osim objedinjavanja ministarstava i raznih institucija u Kantonu 7 (kao Zavod za zdravstveno osiguranje HNK, Zavod za zapošljavanje, Kantonalna poreska uprava, Kantonalna carinska uprava te Kantonalna privredna komora) koje su nekada radile potpuno odvojeno, određena javna preduzeća objedinjena su uz pomoć stranih vlada ili organizacija (na primjer autobusno poduzeće – Japanska vlada, vodosnabdijevanje Svjetska banka.)

HNK je konsolidovao svoj budžetski sistem ukidanjem aranžmana zasebne isplate plata. Iako još uvijek postoji dvostruko knjigovodstvo, biće ukinuto uvođenjem USAID-ovog sistema za upravljanje finansijskim informacijama (FIMS), što treba da bude ostvareno prvom polovinom 2004 godine. Mnogo još toga treba uraditi. Većina tekućih kantonalnih i opštinskih budžeta su ili opterećeni dugovanjima iz prethodnih godina ili se suočavaju sa nedostatkom prihoda, što im ostavlja malo prostora za usmjeravanje sredstava u ekonomski razvoj i ostale inicijative.

Poratni period u ovoj regiji karakteriše razvoj malih i srednjih preduzeća. Značajna međunarodna i domaća ulaganja usmjerena su u širenje ovoga sektora; brojne međunarodne i domaće organizacije, nevladine organizacije, i lokalne inicijative poput Mostarskog poslovnog inkubatora, značajno su doprinijele ovome sektoru svojim raznovrsnim programima i projektima. Dok je sektor malih i srednjih preduzeća razvijeniji u HNK i ZH, privreda Istočne Hercegovine još uvijek se uglavnom zasniva na velikim preduzećima nastalim u bivšoj Jugoslaviji poput Fabrike alata, Novoteksa, Bilećanke, Elektroprivrede i TEP Gacko.

Značajna strana ulaganja ostvarena su u Ledo Čitluk, Lasta Čapljina, Norfish Mostar, Nerfil Mostar, Uniline Grude te Aluminiju Mostar, i u velikoj su mjeri doprinijela rastu u regiji. S druge strane, Carnex iz Srbije i Crne Gore predstavlja prvo značajno strano ulaganje u Republici Srpskoj, otvaranjem pogona za obradu peradi, akcionarskog društva, u Ljubinju.

Treba primijetiti da su posljednjih godina razna preduzeća iz Hercegovine postala značajni izvoznici. Kao najveći izvoznik u BiH, Aluminij Mostar izvezao je 180 miliona KM u prvih devet mjeseci ove godine. Među ostalim velikim izvoznicima su i Fabrika alata iz Trebinja (najveći izvoznik u Republici Srpskoj), Fortuna Trade Tours, MI-MO, Nerfil i Hercegovinalijek iz Mostara, Feal i Listo iz Širokog Brijega, Weltplast iz Posušja, UNIS-Igman iz Konjica, Bobita iz Čitluka, te Prodex i Lumen iz Gruda. Većina tih firmi dokazuje da uspješna privatizacija te strana i domaća ulaganja predstavljaju put ka izvozno orijentisanom proizvodnji i smanjenju vanjsko trgovačkog deficita Bosne i Hercegovine.

Općenito, privatizacija u ovoj regiji nije donijela očekivane rezultate. Iako imamo i uspješnih primjera privatizacije, proces uglavnom ide sporo i karakteriše ga mala ulaganja, nedovoljan broj novih radnih mjesta te nedostatak novih upravljačkih vještina. Proces privatizacije u HNK bio je još složeniji zahvaljujući dvostruko registrovanim preduzećima i spornim slučajevima privatizacije koji su završili na sudu. Dok je do sada u ZHK oko 45 posto firmi za privatizaciju

okončalo sam postupak, u HNK je oko 67 posto firmi u potpunosti privatizovano. U istočnom dijelu Republike Srpske (sedam opština), međutim, samo je 37 posto firmi okončalo proces privatizacije.

Najrazvijenije industrijske grane u regiji

Pošto je Hercegovina uvijek bila središte poljoprivrede (uključujući proizvodnju vina), turizma, proizvodnje energije i duhana te metalne i tekstilne industrije, ne iznenađuje da su ti sektori glavni stubovi ekonomskog napretka danas. Međutim, u poređenju sa predratnim trendom masovne proizvodnje giganata, ovi sektori uglavnom funkcionišu kao mali proizvođači.

Čitava regija Hercegovine podarena je prirodnim resursima i dobrom klimom, što stvara izvanredne uslove za ekstenzivnu poljoprivrednu proizvodnju i nudi mogućnosti za otvaranje novih radnih mjesta uz relativno mala ulaganja. Poljoprivreda u cjelini poslije rata razvijala se kroz porodična preduzeća, a ne oživljavanjem nekadašnjih giganata poput HEPOKA. Mnoge međunarodne i domaće organizacije uložile su mnogo sredstava i napora u ovaj sektor. primjer uspješnog poljoprivrednog projekta koga je finansirala španska vlada je Popovo polje. Ovaj projekat koji se nalazi na međuentitetskoj liniji donio je ne samo napredak poljoprivredne proizvodnje, već je i zbližio poljoprivredne proizvođače iz dva entiteta. OHR Jug je zajedno sa projektom LAMP USAID-a nastojao je povezati poljoprivredne proizvođače sa tržištima, te pomogao koordinaciju aktivnosti svih međunarodnih organizacija koje su radile na ovome pitanju.

Uzgoj vinove loze i proizvodnja vina odavno spadaju među najvažnije grane proizvodnje u Hercegovini. U Hercegovini je 98% vinograda Bosne i Hercegovine. Zajedno sa tradicijom uzgoja vinove loze, regija je poznata po proizvodnji autohtonih vrsta visoko kvalitetnih vina poput žilavke i blatine. Danas se ovaj sektor oporavlja i procjenjuje se da će 25-30% predratnih vinograda biti iskorišteno.

U hercegovačkoj regiji postoje dvije fabrike duhana (Mostar and Ljubuški) i jednako dobri potencijali za uzgoj duhana, što je značajno, pošto tvornice duhanskih proizvoda trenutno uvoze većinu sirovina. Ova bi proizvodna grana mogla uposliti veliki dio radne snage kada se u potpunosti razvije, ali trenutno nedostaju subvencije i ostale vrste podrške.

Turizam nudi potencijale za ekonomski razvoj i otvaranje novih radnih mjesta, i jedan je od zaštitnih znakova ovoga regiona. Osim toga mnogi kulturno historijski spomenici, obala u Neumu i rijeka Neretva, svi nude mogućnosti za različite tipove turističkih atrakcija, a najrazvijeniji tip turizma u Hercegovini je

vjerski turizam. (oko 250,000 hodočasnika iz cijelog svijeta posjećuje Međugorje svake godine). Broj ljudi koji posjećuje regiju bio je ograničen poslije rata, ali se svake sezone taj broj povećava. Nedavno je došlo do promjene, kao rezultat rada Inicijative buldožer, vezano za vizne režime istočnoevropskih zemalja, što predstavlja korak naprijed. Otvaranje Starog mosta i Konferencija o ulaganju u Bosni i Hercegovini planirani za narednu godinu pomoći će vraćanju Mostaru ugleda etablirane međunarodne turističke destinacije.

Metalna industrija je također prilično razvijena u ovoj regiji, a uglavnom se radi o srednjim i malim preduzećima koja izrađuju proizvode od aluminija. Skoro sve ove firme postižu visoke standarde kvaliteta i njihova se roba izvozi. Osim toga i tekstilna industrija i izrada odjevnih predmeta, koja je trenutno na veoma niskom nivou u poređenju sa predratnim periodom, postigla je određeni uspjeh zahvaljujući ulaganjima u toku procesa privatizacije (na primjer Nerfil, Mostar)

Jedan od sektora koji se uveliko razvija poslije rata je mesoprerađivačka industrija. U Hercegovini postoje tri velika mesoprerađivačka preduzeća, Lijanovići iz Širokog Brijega, GIPI iz Čitluka i Carnex iz Ljubinja, koja upošljavaju veliki broj ljudi. Međutim trenutno se suočavaju sa problemima zbog nepoželjne poslovne klime zbog koje na domaćem tržištu nisu konkurentni.

Mostarski aerodrom

Mostarski aerodrom jedan je od ključeva ekonomskog oporavka u području. Zbog svog optimalnog geografskog položaja, mogao bi pružati sve vrste usluga za regiju tokom cijele godine. Aerodrom je nadograđen 1998 godine uglavnom iz sredstava evropske pomoći. (EK je u aerodrom u posljednjih šest godina uložila 4 miliona eura) Nadležnost nad aerodromom nedavno je sa opština sa većinskim hrvatskim stanovništvom prešla na grad Mostar. (Grad je preuzeo nadležnosti utvrđene Prelaznim statutom, što je predstavljalo preduslov za dalja ulaganja Vlade Federacije, kantona i grada.) Trenutno grad, gradski organi vlasti, zajedno sa svojim partnerima rade na ispunjavanju tehničkih uslova za uspješnu primopredaju održavanja aerodroma sa SFOR-a na grad Mostar.

Regionalna strategija i saradnja

Zastoj koji je neposredno nakon rata postojao u saradnji između različitih dijelova regije postepeno se smanjivao kroz provedbu međuentitetskih projekata i ekonomskih reformi i usklađivanje entitetskih zakona i propisa, otvarajući nove mogućnosti za saradnju i pomažući uspostavljanje jedinstvenog ekonomskog prostora. Dok su u prošlosti gradovi i opštine bili koncentrisani na razvoj ekonomskih strategija isključivo

za svoja područja, sada su se njihove aktivnosti promijenile u pristup regionalnog karaktera ekonomskog razvoja.

Već kroz projekat Buldožer, zvaničnici i poslovni ljudi iz cijele regije udružili su se da bi se bavili preprekama koje sprečavaju preduzeća da rade punim kapacitetom i otvaraju nova radna mjesta. Uz pomoć projekta EU RED Hercegovina je oformila svoju Regionalnu agenciju za ekonomski razvoj (REDA Hercegovina) u jesen 2003. U novembru 2003 godine 26 predsjednika hercegovačkih opština i oko deset poslovnih udruženja potpisali su sporazum o osnivanju agencije i o saradnji. Sada je rad na utvrđivanju strategije regionalnog ekonomskog razvoja u toku.

Razvojni put koji predstoji

S obzirom da je veći dio Hercegovine doživio ozbiljne štete u toku rata, poratni ekonomski napredak bio je značajan, iako je malo firmi uspjelo da se vrati na predratni nivo proizvodnje. Trenutno je za regiju najznačajnije da se utvrdi regionalna ekonomska strategija, da bi ekstenzivan ekonomski potencijal bio isakorišten na najoptimalniji način, sa jasnim ciljevima i smjernicama. Regionalno orijentisani pristup će poboljšati i sadašnji nivo saradnje u regiji i podstaći saradnju između Dubrovnika, Trebinja i Herce Novog.

Regionalni razvoj će se zasigurno ubrzati ukoliko bude moguće obezbijediti nova ulaganja. Kao preduslov za privlačenje ovih budućih ulaganja, Hercegovina mora obezbijediti političku stabilnost i efikasnu javnu administraciju, kroz administrativnu reformu i racionalizaciju prakse zapošljavanja u javnim službama. Mora pokazati da se ozbiljno hvata u koštac sa lošim upravljanjem i zloupotrebama u entitetskoj, kantronalnoj i opštinskoj administraciji. Početak provedbe trezorskog projekta definitivno će doprinijeti većoj kontroli i većoj efikasnosti u javnoj potrošnji.

Spora i neefikasna privatizacija ispostavila se kao jedna od najznačajnijih prepreka za ekonomski rast, te treba uložiti veće napore u procesu privatizacije koji je nedavno ponovno pokrenut. Iako je prvi međunarodni tender raspisan za stratešku firmu "Granit" u Jablanici najavljan krajem oktobra 2003, privatizaciju ostalih preduzeća treba ubrzati i okončati, naročito onh od strateškog značaja, u sektoru energetike i telekomunikacija.

Mostarski aerodrom zaslužuje posebnu pažnju. Optimalno funkcionisanje aerodroma odigraće ključnu ulogu u nastojanjima da se razvije regionalna privreda u cjelini, a naročito turizam. Svi nivoi vlasti moraće se angažovati da bi aerodrom u potpunosti profunkcionisao prije Konferencije o ulaganjima u BiH (

u februaru 2004) i ceremonije otvaranja Starog mosta (u julu 2004).

Prirodni resursi Hercegovine leže u turizmu, poljoprivredi, proizvodnji vina, uzgoju ribe proizvodnji električne energije i duhana, a tu su i njezina dobro razvijena metalna, tekstilna i mesoprerađivačka industrija. Da bi u potpunosti iskoristila sav potencijal u ovim sektorima regiji su potrebna nova ulaganja i puna provedba ekonomskih reformi. Više treba učiniti na poboljšanju poslovne klime i podršci domaćih proizvođača i izvoznika.

Sjeverozapadna regija

Sjeverozapadna regija sastoji se od banjalučke regije koja se nalazi u Republici Srpskoj i dva kantona koja se nalaze u Federaciji. (Kanton 1 sa sjedištem u Bihaću i Kanton 10 sa sjedištem u Livnu) a pokriva oko jednu trećinu teritorije Bosne i Hercegovine i oko jednu jednu trećinu ukupnog stanovništva.

Sjeverozapadna regija nalazi se u samom procesu tranzicije u smjeru tržišno orijentisane privrede. Naporu vezani za tranziciju koncentrisani su na:

- privatizaciju imovine-preduzeća u državnoj svojini
- razvoj povoljnog okruženja za razvoj poslovanja i finansijskog sektora

Napredak u tranziciji ide skromnim tempom; završetak programa privatizacije biće ključni prioritet za održivi razvoj regije u bliskoj budućnosti.

Industrijski sektor u banjalučkoj regiji u određenoj mjeri je napredovao prije rata, izvozeći na zapadna tržišta. Međutim, proizvedene robe su u najboljem slučaju ispunjavale minimalne zapadne standarde, a u gotovo svim slučajevima smatrane su inferiornima.

Najznačajniji industrijski sektori banjalučke regije uključuju rudarstvo, papirnu, tekstilnu i kožnu industriju te proizvodnju cipela, namještaja, građe i prehrambenih proizvoda.

Industrijski sektor generalno uzev ima previše zaposlenih i koristi zastarjelu tehnologiju. Glavni razlozi loše konkurentnosti ovoga sektora su:

- relativno visoka cijena kapitala (u odnosu na produktivnost) u poređenju sa susjednim zemljama, iako postupno opada;
- preduzeća imaju prevelik broj zaposlenih da bi se održao nivo zapošljavanja uz subvencije
- zastarjela tehnologija

- spora i zakašnjela privatizacija koja podriiva i minimalne napore za prestrukturisanjem

Preduzeća u državnom vlasništvu koja se nalaze u banjalučkoj regiji, a za koje je planirano raspisivanje tendera krajem 2003 su: Mljekarska industrija, Banjaluka, Pivara Banjaluka, Boska Banjaluka, Svila Čelinac, HPK Draksenić Kozarska Dubica, Jelšingrad Banjaluka i Fabrika duvana Banjaluka.

Jedan od najvećih rudnika željezne rude u Evropi, Ljubija, u blizini Prijedora, daje 3.6 miliona tona željeza godišnje, sa rezervama koje se procjenjuju na 500 miliona tona. Prije rata bio je to najveći snabdjevač čeličana u bivšoj Jugoslaviji.

Poljoprivredno zemljište pokriva oko 44% banjalučke regije, pa tako ova regija ima komparativne prednosti u smislu poljoprivrede. Postoji dobar osnov za razvoj kultura i stočnog fonda. Poljoprivredna proizvodnja uglavnom se odvija na malim privatnim imanjima veličine u prosjeku 3.5 hektara. Rascjepkanost zemljišta za rezultat ima ograničeno korištenje savremene poljoprivredne tehnologije. Uzgoj kultura oporavljen je u poratnom periodu i sada se približava predratnom nivou.

Proizvodnja voća vrlo je dobro razvijena u banjalučkoj regiji. Uzgajaju se jabuke, šljive, kruške i jagodičasto voće.

Mala imanja dominiraju i u stočarstvu. Prije rata su državna poljoprivredna dobra postizala proizvodnju na nivou bliskom zapadnoj Evropi, ali je sada došlo do pada u iščekivanju privatizacije.

Uzgoj ribe je dobro razvijen i regija je u povoljnom položaju za dobar uzgoj ribe, a naročito pastrmke.

Dalji razvoj poljoprivrede kroz obrazovanje, obuku i marketing moglo bi udvostručiti rezultate u poljoprivrednom sektoru.

Sektor usluga je u brzom rastu. Poslovne usluge poput upravljanja, obuke su u porastu. U 2001 godini strane banke su ušle na domaće tržište i značajno poboljšale kvalitet finansijskih usluga. Sektor osiguranja predstavlja dobar potencijal za rast, ali je sama reforma ovoga sektora tek u početnoj fazi. U bliskoj budućnosti očekuju se znatna direktna strana ulaganja u sektor osiguranja.

Kanton 1

Osim povoljnog geografskog položaja i vodnih potencijala (uključujući geotermalna vrela u Gati, Sanskom Mostu i Velikoj Kladuši) u kantonu ima i obradive zemlje, šuma i rudnog bogatstva. Tu su i

prirodne ljepote koje privlače turiste, a klimatski uslovi pogoduju razvoju raznih industrija.

U Kantonu 1 postoje i povoljni uslovi za razvoj agrobiznisa i vrlo dobre mogućnosti za proizvodnju hrane. (UN je ovu regiju proglasio ekološki povoljnom za proizvodnju zdrave hrane.) Radi se o 196.308 hektara poljoprivrednog zemljišta od čega je 102.490 ha obradivo, 91.203 ha je pod pašnjacima a 2.615 ha su voćnjaci.

U Kantonu 1 190.880 ha je pod šumom. Te su šume kvalitetnije od šuma u ostalim dijelovima BiH i značajno utiču na ekonomsku strukturu kantona. Šumarstvo ima dugu tradiciju u ovom području, a opštine Bihać, Krupa, Sanski Most, Ključ i Bosanski Petrovac razvili su industriju za obradu drveta.

Iako geološka istraživanja u kantonu nisu naročito razvijena, pronađene su naslage raznih ruda; lignita u području Sanskog Mosta, boksita u Bosanskoj Krupi, mangana u Bužimu, barita U velikoj Kladuši, gline u Cazinu i Sanskom Mostu te gipsa u Kulen Vakufu.

Glavne industrijske grane u kantonu uključuju namještaj i proizvodnju kućanskih aparata, proizvodnju hrane, mašina, gume i plastike, papira, tekstila, kože i obuće te drveta.

Glavni razlozi za nedostatak konkurentnosti u ovim sektorima su spora i zakašnjela tenderska privatizacija velikih preduzeća, previše zaposlenih koji rade u njima, zastarjele tehnologije, administrativne prepreke za registraciju preduzeća i neadekvatno kantonalno zakonodavstvo.

Turističke atrakcije u kantonu uključuju rijeke, geotermalne izvore, pećine, šume, a i neka istorijska mjesta. Turizam bi mogao postati drugi po redu značaja kantonalni privredni resurs. U 2002 godini ostvareno je 20,792 noćenja, što predstavlja indeks rasta u turizmu od 159. Privatizacija određenih turističkih objekata mogla bi donijeti svjež kapital i značajno poboljšati razvoj ove grane.

Iako privatizacija zajedno sa razvojem privatnog poduzetništva i sektora finansijskih usluga predstavlja ključno reformsko pitanje za kanton, proces se suočava sa značajnim izazovima.

Privatizacija najvećeg predratnog poslodavca-Agrokomerca značajno se odužila zbog sporova oko vlasništva. Ipak postoje neki pozitivni primjeri novoprivatizovanih preduzeća poput bihaćke mljekare, čiji je novi vlasnik Meggle platio sve stare dugove i povećao proizvodnju.

Osam banaka i trinaest osiguravajućih društava radi na području Kantona 1. Tokom 2001 godine dvije su strane banke otvorile kancelarije u kantonu, i značajno poboljšale finansijske usluge. Sektor osiguranja predstavlja značajan potencijal, ali su potrebna strana ulaganja.

Kanton 10

Prirodni resursi kantona 10 obuhvataju tri plodna polja, (Livanjsko, Duvanjsko i Glamočko) vlada povoljna klima za razvoj poljoprivredne proizvodnje, voda je čista, a zemlja nezagađena. Ima šumaskoig bogatstva i lignita.

Tri plodna polja pogodna su za uzgoj žitarica (raži, ječma hmelja i pšenice) i krompira. Međutim, uzgoj stoke i dalje je najzastupljenija poljoprivredna grana.

Glavni godišnji izvoz kantona 10 predstavlja oko 300.000 m3 proizvodnje i prodaje drveta. Međutim, stepen finalne obrade drvnih proizvoda na veoma je niskom nivou.

Industrijska postrojenja su se uglavnom bazirala na sirovinama i resursima iz ovoga područja. Postoje mogućnosti za obradu drveta, koja zajedno sa proizvodnjom roba od drveta (osim namještaja) predstavlja glavnu industrijsku djelatnost. Eksploatacija uglja predstavlja drugu važnu granu.

Kanton 10 ima solidne uslove za razvoj turizma. Šume, pećine, jezera i ostale prirodne ljepote još uvijek nisu dovoljno posjećene jer ne postoje organizovana putovanja. Postoje mogućnosti razvoja i lovnog turizma. Trenutno jedini prihod od turizma dolazi od zimskog turizma čija je baza u planinama oko Kupresa.

Privatizacija u kantonu, kao i u ostalim dijelovima BiH, nije dovela do željenih rezultata. Još uvijek je u kantonu oko 30 neprivatizovanih preduzeća.

Posljednjih godina broj registrovanih preduzeća polako raste u svim industrijskim sektorima, iako još uvijek postoji značajan broj nelegalnih.

Sarajevo regija

Lokacija Sarajeva čini ga strateškim, političkim i ekonomskim središtem. Iako planinsko okruženje donekle ometa komercijalni saobraćaj prema istočnom dijelu regiona u oštrim zimskim uslovima, planirani su

značajni javni radovi da bi se povećala pristupačnost ovog područja.

Sarajeski region ima središnju kontinentalnu klimu. Turisti koji dolaze u ovaj region imaju pristup skijaškim stazama sa Olimpijade 1984. i mediteranskoj obali na samo nekoliko sati vožnje udaljenosti. Geografsku raznolikost tog regiona prati jedino raznolikost demografskog i ekonomskog potencijala.

Sarajevo, kao glavni grad Bosne i Hercegovine i Federacije BiH prirodno predstavlja centar ekonomskih aktivnosti u zemlji. Parlamenti i vlade BiH i FBiH locirani su u Sarajevu. Sudovi i druge državne i federalne institucije smještene su u ovom gradu, kao i diplomatske i konzularne misije, sjedišta stranih firmi, nevladinih organizacija i humanitarnih misija.

Iako su vlada i parlament RS locirani u Banja Luci, glavnom gradu RS, formalno, dio sarajevskog regiona koji pripada RS gravitira prema Sarajevu, a ne Banja Luci.

Ratna razmjena stanovništva između Sarajeva i istočne Bosne samo je djelimično preokrenuta. Sarajevski region sada obuhvata oko jedne četvrtine stanovništva zemlje, sa gradom Sarajevom sa otprilike 400,000 ljudi. Mnoge raseljene osobe radije ostaju u urbanim centrima, nego da se vrate u svoje prvobitno ruralno okruženje. To je dovelo do oštih razlika u cijenama imovine u urbanim i ruralnim područjima, ili čak predgrađima.

Završetkom autoputa između Sarajeva i Zenice, dodana je važna arterija nacionalnom i međunarodnom saobraćaju u BiH. Sa još nekim infrastrukturnim projektima koji su u toku ili u planu, Sarajevo ima potencijala da izraste u značajnije središte cestovnog prijevoza. Tranzit kroz Bihać, Travnik, Sarajevo i Višegrad mogao bi postati važna veza sa Makedonijom, Grčkom i dalje.

Željeznička infrastruktura postoji, a redovne usluge se pružaju na ključnim lokacijama, kao što su luka Ploče na mediteranskoj obali i Brčko na rijeci Savi. Iz Sarajeva, također se odvija redovan željeznički saobraćaj sa Budimpeštom, Zagrebom i Beogradom. Prostorije Famosa, značajne državne firme iz predratnog perioda uspješno se pretvaraju u industrijsku zonu, kroz privatizaciju ove firme u dijelovima. Nedavno je u opštini Vogošća određena jedna zelena površina koja bi se trebala razviti u industrijsku zonu.

Sarajevski aerodrom razvija se u stratešku ekonomsku arteriju BiH. Njihov teretni prevoz jasno doprinosi uspjehu nacionalnog i međunarodnog poslovanja u sarajevskom regionu.

Lokalni i podregionalni javni transport u regionu je dobro razvijen. Sarajevo ima nekoliko tramvajskih linija,

dobru mrežu autobuskih linija u gradu i dobru povezanost sa drugim lokacijama u Federaciji i RS.

Komunalna infrastruktura je u urbanim područjima dobro razvijena, uključujući električnu energiju, vodu, gas i telefon. Međutim, gas nije dostupan opštinama izvan grada Sarajeva. Što se ide dalje od urbanih centara, vjerovatnije je da je situacija teža i sa ostalim komunalnim uslugama. Udaljena sela u istočnim dijelovima regiona često imaju samo struju, a neka nemaju čak ni to.

Informaciona i komunikacijska tehnologija (ICT) u ovom regionu je u razvoju. Nekoliko inicijativa imaju za cilj da podstaknu korištenje kompjutera i promoviraju ICT kao mogućnost za izgradnju karijere. Međutim, postojeći propisi i dalje otežavaju potpuni zalet ove grane industrije.

Razumljivo je da je pristup glavnom gradu Sarajevu dobar. Sjedišta mnogih domaćih i stranih banaka su ovom gradu. Njihove uredske mreže su često ograničene na najveće gradove u zemlji. Posebno se potencijalni klijenti za poljoprivredne kredite često žale zbog daljine koju moraju preći i kamatnih stopa banaka. Rastući broj banaka i drugih finansijskih institucija imaju mikrokreditne šeme ili kredite koji ciljaju na poljoprivredni sektor.

Stalna sredstva čine više od 80 % ukupnih sredstava pravnih lica u Kantonu Sarajevo. Tekuća sredstva čine oko 15% ukupnih sredstava. Međutim, prelaz valute sa DM na Euro pokazao je da značajan obim kapitala spava u rukama pojedinaca.

Regionalni ekonomski razvoj

2000.g., opštine u sarajevskom regionu odlučile su da koordiniraju svoje napore u ekonomskom razvoju pod patronatom nove organizacije: SERDA (Razvojna agencija za sarajevski ekonomski region). SERDA se pojavila sa drugim regionalnim razvojnim agencijama, u koordinaciji programa Evropske komisije (EURED). SERDA –u finansira 20 opština, Kanton i grad Srpsko Sarajevo.

U istočnoj Bosni, uspostavljena je slična organizacija za koordinaciju rada 11 opština u regiji gornjeg Podrinja. Ova organizacija, REDRIN, trebala bi postati dio SERDA-e tokom 2004.g. Tada će SERDA biti odgovorna za koordinaciju razvoja ekonomskih aktivnosti širom sarajevskog regiona.

SERDA je također bila instrumentalan dio uspjeha Inicijative Buldožer u sarajevskom regionu. Jedan od uposlenika SERDA-e imenovan je za koordinatore regionalne Buldožer Komisije. U toj ulozi, odgovoran je za pružanje pomoći preduzetnicima u regionu da formulišu i lobiraju za prijedloge reformi koji imaju za cilj

eliminiranje zakonodavnih zapreka ekonomskom rastu i razvoju.

Nezaposlenost u regionu je posebno mala među obučanim i visoko obrazovanim radnicima, što najviše pogađa neobrazovane radnike. Neobrazovana radna snaga čini 40% nezaposlenih.

Sarajevski Univerzitet održava visok nivo; obuhvata veliki broj fakulteta i koristi brojne prednosti od široke međunarodne saradnje. Npr., postoji bliska saradnja sa univerzitetima u Bolonji, Melburnu i sa Tehnološkim institutom iz Masačusetsa. To pozitivno utiče na akademske standarde u sarajevskom regionu kao cjelini. Još jedan značajan faktor je i povratak građana BiH, koji su studirali ili stekli profesionalno iskustvo u inostranstvu.

Osim toga, veliki broj mladih stekli su radon iskustvo u nekim međunarodnim organizacijama u Sarajevu, što im je omogućilo da nauče strani jezik i druge vještine.

Goražde ima potencijala da omogući ključnu profesionalnu obuku za istočni dio tog regiona, sa sofisticiranim (mada nedovoljno iskorištenim) centrom za profesionalnu obuku.

Unutar regiona, opštine o području gornjeg Podrinja imaju veću stopu prirodnog priraštaja. Međutim, budući da se mnogi mladi ljudi sele u urbane centre, taj trend bi se uskoro mogao preokrenuti. Razlika između plata u RS i FBiH samo će pojačati egzodus iz ruralnog dijela gornjeg Podrinja.

Grad Sarajevo je aktivan partner velikom broju gradova širom svijeta. U te gradove spadaju Amsterdam, Ankara, Istanbul, Basel, Barselona, Beč, Brisel, Fridrihšafen, Firenca, Grac, Kuvajt Siti, Hag, Insbruk, Kuala Lumpur, Lions, Rim, Rimini, Napulj, Kalgari, Sidnej, Split, Štokholm, Venecija i Zagreb.

Hrvatska, Slovenija i Njemačka su najvažniji trgovinski partneri za uvoz i izvoz sa Kantom Sarajevo. Oko 20% međunarodne trgovine u FBiH otpada na Sarajevo. Međunarodna trgovina u istočnoj Bosni fokusira se na Srbiju i Crnu Goru, Hrvatsku i Sloveniju.

Oko 90% firmi koje posluju u sarajevskom regionu su u privatnom vlasništvu. Ostale su državne, u mješovitom vlasništvu ili registrovane zadruge. Međutim, značajan dio privrednih sredstava u Sarajevu još uvijek je u rukama državnih preduzeća.

U području Kantona Sarajevo, najznačajniji sektor u smislu zapošljavanja je industrija i rudarstvo, na koji otpada oko 25% radne populacije. Ostali značajni sektori uključuju veleprodaju i maloprodaju, obrazovanje i kulturu, trgovinu, građevinarstvo i komunikacije. Kao što je za očekivati, urbaniziranje opštine -- Sarajevo Centar, Novo Sarajevo i Novi Grad – imaju najveći nivo zaposlenosti.

Kada se izračuna prema broju firmi, trgovina je u Kantonu Sarajevo najznačajniji sektor, a slijedi industrija, nekretnine i iznajmljivanje i pružanje usluga.

Kada se to izračuna prema nivou prihoda, opet je trgovina na vodećem mjestu. Ostali značajni sektori su industrija, transport i komunikacije i komunalne usluge.

U smislu profitabilnosti, transport i komunikacije su daleko najznačajniji sektor. Ostali sektori u kojima je registrovan značajan profit obuhvataju i prerađivačku industriju i trgovinu.

Turizam u sarajevskom regionu uglavnom je usmjeren na Sarajevski Kanton. Oko tri četvrtine ukupnog broja turista u Sarajevo dolaze iz inostranstva. Turistički potencijal istočnog dijela regiona fokusira se na avanturistički turizam kao što je planinarenje, biciklizam i rafting.

Sarajevski region, a posebno istočni dio regiona bogat je šumskim resursima, kao što je bukva. Iako je industrija zaražena korupcijom i trpi teške posljedice ilegalne sječe drveća i ilegalnog izvoza, u toku su reforme sa ciljem da se potpunije i odgovornije iskoristi potencijal ovog sektora.

Drugi uspješni sektori u istočnom dijelu regiona su mala poljoprivreda i stočarstvo. Proizvodnja jagodičastog i ostalog voća, branje bilja i gljiva i proizvodnja mesnih i mliječnih proizvoda su ovdje posebno uspješne. Nekoliko prehrambeno-prerađivačkih firmi u sarajevskom regionu umnogome se oslanjaju na proizvodnju u ovom području.

Konačno, područje gornjeg Podrinja je bogato energetskim resursima. Postoji nekoliko rudnika uglja i velika hidrocentrala u Višegradu. Postoje konkretni planovi za izgradnju još jedne brane na području opštine Foča/Srbijne.

Regionalna sredstva

Među turističke atrakcije u sarajevskom regionu spadaju skijaški tereni na Bjelašnici i Jahorini, kao i planinarenje, alpinizam, jahanje i pješačenje, kao i na planinama Zelengori, Igmanu, Trebeviću, prirodni resursi Perućice, kanjon Rakitnice, izvor rijeke Bosne i Crna rijeka, pećine na Bijambarama, vodopad na Skakavcu ili sumporni izvori. Pored toga, tu je i rafting na rijekama Tari i Drini.

Sarajevo ima veliki broj historijskih, vjerskih i drugih značajnih građevina, kao i drevna historijska mjesta, strukture i utvrde, od kojih su mnoge smještene u ili blizu stare tržnice u centru grada.

Pokazalo se da je smanjenje broja velikih industrijskih konglomerata, iako izuzetno štetno kada se uzmu u obzir kratkoročni društveni i ekonomski uslovi, pravi blagoslov za ekologiju ovog regiona. To, zajedno sa

niskim cijenama radne snage, plodnim tlom i činjenicom da se većina poljoprivrednih aktivnosti tradicionalno sprovodi bez korištenja pesticida i herbicida, čini neke dijelove istočne Bosne idealnim za organsku proizvodnju, ljekovito bilje i pečurke.

U Sarajevu, opština Ilidža ima nekoliko termalnih izvora sa temperaturama vode do 60 stepeni Celzijusa. Neki od ovih izvora vijekovima uživaju tradicionalnu slavu zbog svojih terapijskih svojstava. Iz te opštine se Sarajevo najvećim dijelom snadbijeva vodom za piće.

Reumal Fojnica je međunarodno poznat terapijski i rehabilitacioni objekat sa nekoliko stotina kreveta. To područje je bogato termalnim i mineralnim izvorima, netaknutom prirodom i raznovrsnim ljekovitim biljem. Fojnica je nekad bila centar rudarstva i starih zanata, a sada je poznata po termalnim izvorima, koji se intenzivno koriste za potrebe banje.

Kantonalna vlada u Sarajevu namjerava ojačati ekonomske temelje ovog regiona. U te svrhe, identifikovala je nekoliko prioritarnih sektora. Oni obuhvataju bankarstvo, trgovinu, industriju (posebno lijekove, prehranu, elektroniku i optiku), i javno zdravstvo.

Značajni projekti u kojima se može očekivati napredak tokom naredne godine uključuju dva projekta za kvalitetno življenje: projekat Riverina u okolini Sarajeva; i zgrada Bosmala u centru Sarajeva. SERDA svojim inkubatorskim projektom namjerava poboljšati razvoj malih firmi koje tek započinju poslovanje. Još jedan projekat SERDA-e ima za cilj ponovno pokretanje predionice u Trnovu. U području gornjeg Podrinja, napredak bi se mogao postići pokretanjem hidroelektrane Buk Bijela i revitalizacijom fabrike za prerađivanje drveta Maglić.

Početak izgradnje tranzitnog puta između Renovice i Mešića ne samo da bi obezbijedio transportnu povezanost Sarajeva i regije gornjeg Podrinja, nego bi i u široj perspektivi pomogao otvaranju koridora Bihać, Travnik, Sarajevo, Višegrad.

Projekat "Sarajevo Multi Media Corridor", već radi na razvoju regionalne privredu na nekoliko načina:

- Stimulacija međunarodnog zdravstvenog turizma u sarajevskom regionu, npr. za kardiovaskularnu hirurgiju, stomatologiju ili kozmetičku i rekonstruktivnu hirurgiju. Sarajevski region nudi i kvalitetne programe oporavka.
- Razvoj "avanturizma", kao što je skijanje, planinarenje, pješačenje, biciklizam, rafting, jahanje, paraglajding, itd.

- Centar za tehnološko unapređenje, u saradnji sa Tehnološkim institutom Masačusetsa
- Pristupne tačke u zajednicama, jačanje regionalne kohezije obezbjeđivanjem društveno ili geografski izolovanih lokacija, gdje se nude objekti i aktivnosti uz mogućnost konekcije na Internet.
- Širenje kulturnih turističkih atrakcija, kao što su Sarajevo Film Festival i Teatarski Festival širom sarajevskog regiona. Organizovati cijeli mjesec izložbi u galerijama, muzičkih festivala, predstava u kinima, sportskih takmičenja i drugih kulturnih događaja u cijelom regionu.

Centralna regija

O kruženje u regionu je povoljno za poljoprivredu.

Smješten u srcu BiH, na granici sa četiri ekonomska regiona, centralni region ima dugotrajne komercijalne veze sa ostalim najvažnijim urbanim centrima u zemlji - Sarajevom, Tuzlom, Banja Lukom i Mostarom. Iako se ova regija može pohvaliti sa nekoliko gradova od velike historijske važnosti, uključujući bivše regionalne upravne centre, komercijalne aktivnosti su sada fokusirane na Zenicu. Nažalost, ekonomski značaj Zenice opao je nakon poslijeratnog raspada kompleksa BH Steela. Ipak, Zenica posjeduje infrastrukturu za privlačenje budućih ekonomskih aktivnosti.

Centralna regija je povoljno smještena i može postati jezgro komunikacija Bosne i Hercegovine. Mnoge prevoznice firme su već izabrale ovu regiju za svoje sjedište. Nedavni završetak puta Zenica-Sarajevo skratio je vrijeme putovanja do glavnog grada na otprilike 30 minuta.

To je planinski region, većinom prekriven šumom, pašnjacima i dolinama ograničene veličine za poljoprivrednu proizvodnju. Ovo područje je bogato prirodnim resursima i ima nekoliko rudnika uglja, željeza, boksita, kvarcita i dr. Ovo područje je poznato i po svojim izvorima mineralne vode. Šumarska industrija je značajna u cijelom regionu. Planina Vlašić dominira ovim područjem, a presijecaju je rijeke Bosna, Lašva i Vrbas. Nijedna od njih nije pogodna za komercijalnu plovidbu.

Političku situaciju, pogotovo u opštinama Srednjobosanskog kantona komplikuju suprotnosti između bošnjačkih i hrvatskih stranaka. Uticaj teške

političke situacije ilustruju problemi sa reorganizacijom šumarskog sektora na kantonalnom nivou. Odluke o lokacijama ureda i imenovanjima direktora predmet su oštrih političkih rasprava. Međutim, ovaj problem bi se mogao razriješiti uskoro, na jednoj od narednih sjednica kantonalne skupštine. Iste suprotnosti spriječavaju i uspostavu jedinstvenog obrazovnog sistema. Tek se sada administrativno ujedinjuju škole za Bošnjake i škole za Hrvate.

Kad se uzme u obzir činjenica da postoje duboke političke razlike, nije iznenađujuće što je politika prodrla i u carstvo ekonomskog razvoja. Komunalne podjele se često odražavaju na posao i odabir poslovnih partnera u kompanijama. U isto vrijeme, međutim, mnoge opštinske uprave zajednički se zalažu za to da se sastav osoblja u opštinama zasniva na posljednjem predratnom popisu stanovništva, umjesto na trenutnoj demografskoj situaciji.

Povratak izbjeglica je bio prilično uspješan, uprkos teškim ekonomskim uslovima. Međutim, povratnici su uglavnom stariji ljudi. Mlađi su migrirali u gradove ili u inostranstvo. Sigurnosna situacija više ne predstavlja faktor u procesu povratka.

Fizička infrastruktura je jedna od slabosti ovog regiona. U tom području postoji samo jedan autoput, i jedino željeznička infrastruktura kroz Zenicu, bez aerodroma za komercijalni transport. Srednjobosanski kanton trenutno razvija 25-godišnji prostorni plan za "brz pristup putevima". Svi oblici buduće infrastrukture su već isplanirani. Izgradit će se glavni put kroz kanton, koji će direktno voditi do budućeg autoputa između Budimpešte i Sarajeva, povezujući Jajce, Mrkonjić Grad i Bihać sa Travnikom i Vitežom. Ovaj region namjerava da kapitalizira svoju centralnu lokaciju u geografskom smislu, i postane središte za unutrašnji i međunarodni saobraćaj i trgovinu. Snadbijevanje električnom energijom i moderni telekomunikacijski objekti će se izgraditi duž autoputeva, kako bi olakšali uspostavu novih ekonomskih zona.

U Federaciji postoji strategija prostornog planiranja, ali ona još nije u potpunosti razvijena ili usvojena. Kantonalni prostorni plan je harmoniziran sa planiranjem infrastrukture Evropske unije u pogledu međunarodnih evropskih koridora. Kantonalni plan se uglavnom zasniva na prostornom planu za cijelu BiH, koji je napravljen prije rata. Taj plan BiH je istekao 2000.g. Naredni koraci trebaju uključiti buduće elaboriranje federalnih i nacionalnih prostornih planova i harmoniziranje razvojnih planova za opštinsku infrastrukturu.

Zenica je grad sa sjajnom industrijskom prošalošću, kao sjedište BH Steel-a i nekoliko rudnika uglja i metala. Prelaskom sa centralnog privrednog planiranja na privredu zasnovanu na otvorenom tržištu, za fabrike

poput BH Steel-a bilo je teško ponovo izgraditi svoje objekte i opet osvojiti tržište koje su izgubile tokom rata. Od 1992. g., mašinerija i proizvodni proces nisu obnavljani. Međutim, objekti, infrastruktura i ljudski kapital i dalje predstavljaju značajno sredstvo, ako se adekvatno iskoriste. Željeznička infrastruktura u Zenici trenutno nije dovoljno iskorištena.

Kapacitet veze Sarajevo–Ploče, koja je od velike važnosti za teretni prijevoz u BiH, a posebno za zenički Steel, nije dovoljno iskorišten zbog problema sa potpisivanjem protokola o luci Ploče sa vladom Hrvatske.

Pristup kapitalu nije tako jak kao u većim urbanim područjima. Manji je broj banaka koje mogu odobravati kredite. I Srednjobosanski i Zeničko-dobojski kanton uveli su značajne revolving kreditne linije od sredstava privatizacije.

Regionalni razvoj

Ekonomski regioni ne povinuju se postojećim administrativnim granicama. Neke od opština u Srednjobosanskom i Zeničko-dobojskom kantonu gravitiraju u različitim pravcima. Kreševo, Fojnica i Kiseljak uvijek su de facto bili dio sarajevske ekonomske sfere. Jajce je tradicionalno bilo snažno povezano sa regijom Banja Luke. Vitez, Travnik i Novi Travnik trenutno formiraju snažnu ekonomsku osnovu unutar Srednjobosanskog kantona, ali imali su i snažne ekonomske veze sa Zenicom. Busovača se nikada nije priklonila ni jednoj strani, ali povezuje ekonomske sisteme u Srednjobosanskom regionu sa onima u regionu Sarajeva.

Ekonomski razvoj u centralnom regionu je komplikovan. Jaki urbani centri Sarajevo, Tuzla, Banja Luka i Mostar imaju tendenciju širenja na sve strane. Centralni dio Bosne je oduvijek bio sporna tačka među većim urbanim centrima. Političke i komunalne razlike okupljaju opštine u podgrupe unutar regiona. Hrvati su orijentirani ka Vitezu ili Kiseljaku, Bošnjaci ka Travniku ili Zenici, a Srbi ka Banja Luci ili Doboju. U sjevernom dijelu ovog regiona, borba za ekonomski uticaj je posebno oštra između centralnog regiona, Tuzle i Banja Luke. Međutim, ambiciozni planovi za razvoj infrastrukture sigurno će redefinisati ove gravitacione pravce.

Poslovna udruženja su geografski organizovana, ali su usmjerena na ograničen broj ekonomskih aktivnosti. Glavni cilj ovih udruženja je zajedničko predstavljanje na trgovačkim sajmovima. Pored toga, udruženja se zalažu za promjenu koja će podržati poslovni razvoj. Generalno, oni primaju veoma pozitivne procjene od sagovornika. Postoji potencijal za širu ulogu ovih udruženja u pružanju ekspertize ili pristupa tržištu i

povezanosti. Miješanje politike kod ovih poslovnih udruženja je ograničeno.

Organizacija koja je konačno okupila opštine centralnog regiona pod jedan krov je REZ (Razvoj Ekonomska Zajednica). Koncept REZ-a ide i dalje od same ekonomske saradnje, ali uključuje i komponente javne administrativne reforme u opštinama. REZ vodi uspješan mikro-kreditni program za stambene kredite, ali i za male firme.

REZ djeluje iz Zenice, jer ona prirodno predstavlja jezgro ekonomskog regiona središnje Bosne. Prijeratna privreda centralne Bosne uglavnom se odvijala oko Zenice. Dobri putevi i željeznička infrastruktura u Zenici postoje, ali trenutno su sramotno neiskorišteni.

REZ je veoma aktivan i progresivan igrač, ne samo u regionalnom ekonomskom razvoju ili unapređenju efikasnosti i efektivnosti lokalnih administrativnih struktura, nego i u promoviranju koncepta Buldožer. REZ je jedan od najaktivnijih i najkonstruktivnijih partnera u dostavljanju prijedloga reformi u okviru procesa Buldožer.

Stanovništvo centralnog regiona REZ-a, koje broji oko 640 000, generalno je visoko obrazovano. Taj region ima relativno mladu populaciju, sa 67% ljudi u radnoj dobi i oko 23% mladih od 15 godina. Mnogi mladi ljudi diplomiraju, ali ne mogu naći zaposlenje. Zvaničan broj nezaposlenih u ovo regionu prelazi 45%. Započeto je nekoliko programa, kako bi se mladima omogućilo da steknu određeno radno iskustvo. Ove godine, Zenica će otvoriti sopstveni univerzitet.

Nezaposlenost je uglavnom problem svih, bez obzira na dob, etničko porijeklo i pol. Međutim, prevelika je zastupljenost ljudi sa nižim ili nikakvim obrazovanjem. Plate u regionu REZ-a su niže – u prosjeku za 10 do 15 % -- nego u drugim dijelovima Federacije.

Komunalne veze su odgovorne za dobru ekonomsku povezanost između dijelova regiona REZ-a i Hrvatske. Osim toga, značajna trgovina odvija se i sa Slovenijom, Njemačkom i Italijom. Nekoliko italijanskih firmi su nedavno pronašle partnere u ovom regionu za uspostavu proizvodnih objekata ili uporišta u istočnoj Evropi. Postoji jaka regionalna saradnja, posebno sa regijom Lombardije u Italiji.

Nekoliko njemačkih firmi također su započele saradnju ili proizvodnju ovdje, kako bi profitirale od jeftine radne snage i dostupnosti ekspertize i sirovina. Postoji i određena povezanost između opština u ovom regionu i njemačkih opština, npr. između Travnika i Lajpciga. Neke njemačke firme su iskazale interes za proizvodnju i preradu industrijskog gasa. Nekoliko britanskih i indijskih firmi zainteresovane su za ulaganje u metalurgiju.

Postoje snažne historijske ekonomske veze sa regijom Sala u Mađarskoj.

Međunarodne veze sa Srednjim Istokom odražavaju se kroz ulaganja kuvajtskih poslovnih ljudi u BH Steel Zenica. Tu je i inicijativa jedne turske firme da uloži 120 miliona KM u otvaranje fabrike za preradu drveta u Zenici.

U jake sektore regije REZ-a spadaju poljoprivreda, šumarstvo, stočarstvo, turizam, koža i trikotaža, i metalurgija. Područje planine Vlašić je izuzetno plodno. Vlašićki sir i travnički sir međunarodno su poznati. Nekoliko prehrambenih firmi širom Bosne i Hercegovine nabavljaju značajne količine sirovina u ovom regionu.

Planina Vlašić također je poznata po avanturističkom turizmu kao npr. pješačenje, paraglajding, planinarenje, alpinizam, skijanje, jahanje i planinski biciklizam. Pored toga, i historijski, vjerski i kulturološki turizam imaju velike potencijale.

Metalurgija je logičan izbor za region koji je toliko bogat prirodnim resursima. Iako su neke fabrike sada zastarjele, pojavilo se nekoliko novih preduzeća da bi iskoristili taj neiskorišteni potencijal.

Zenica ima uspješan i čuven trgovački sajam pod nazivom "ZEPS", gdje se svake godine okupljaju međunarodne firme, da bi istražile nove poslovne prilike.

Nekoliko međunarodnih organizacija priznale su poljoprivredni potencijal ovog regiona i pokrenule programe za pomoć i modernizaciju objekata za poljoprivrednu proizvodnju. Domaći partneri poput UPI banke i KLAS-a učestvuju u nekima od ovih programa.

Ovaj region je i važan proizvođač električne energije, sa termoelekttranama u Kaknju i nadomak regina REZ-a, u Jajcu. Ova postrojenja će uskoro morati da se modernizuju, kako bi dostigla evropske standarde.

Maloprodaja je dobro razvijena u Vitezu, gdje je mali broj uspješnih firmi privukao mnoštvo drugih maloprodajnih objekata, stvarajući pravi šoping bulevar.

Ekspertiza i infrastruktura bivše metalurške industrije u Zenici i dalje postoje i sramno su neiskorištene. Nedovoljna iskorištenost je možda direktna posljedica činjenice da je Zenica, kao i neki drugi gradovi u BiH tradicionalno u sjeni Sarajeva, privlačeći ograničenu pažnju međunarodnih investitora, donatora i dobrotvora. Kao sjedištu druge najveće željezare u Evropi, Zenici je potrebno više pažnje u smislu finansijske pomoći za modernizaciju ovih ili alternativnih industrijskih kapaciteta, u skladu sa evropskim ekološkim standardima. Potrebna su značajna ulaganja da bi se metalurški kapaciteti Zenice u potpunosti iskoristili. Neki od ovih objekata su stari više od 100 godina. Međutim, sadašnja uprava BH Steel-a i

"Željezare Zenica" raščistićavaju ovu lokaciju – uklanjajući stare i iskorištene objekte. Npr., od četiri visoke peći ostala je samo jedna. Još jedno pitanje koje treba razriješiti je željeznički prevoz i, kao što je ranije spomenuto, Protokol o luci Ploče.

Poljoprivredni fakultet Univerziteta u Sarajevu je napravio strateški plan u saradnji sa Institutom za agronomiju u Mostaru. Posebne snage predstavljaju poljoprivreda, hidro-potencijal i šumarstvo.

Rudnici minerala: Kvarc, glina i kamen za građevinski materijal spadaju u prirodne resurse ovog regiona. Postoji nekoliko termalnih i izvora mineralne vode. Nekoliko koncesija je već dato firmama da bi počele sa eksploatacijom ovog potencijala. Kao i kod brojnih poslovnih početaka u BiH, nekima od ovih firmi nedostaje adekvatna stručna snaga da bi ispunile svoj zadatak.

POLJOPRIVREDA

Fitosanitarna oblast

Osnivanje Agencije za fitosanitarnu oblast predstavlja uslov Studije izvodljivosti EK. Ako ne bude postignuto u prvoj polovini 2004 godine, Bosna i Hercegovina neće moći ući u pregovore o stabilizaciji i pridruživanju sa Evropskom unijom. Sadašnji sistem sa podijeljenim nadležnostima između entiteta neefikasan je i potpuno nezadovoljavajući sa poslovnog gledišta. Otežava poljoprivrednim proizvođačima i proizvođačima hrane u Bosni i Hercegovini prodaju proizvoda izvan zemlje. Istovremeno je lakše uvesti prehrambene artikle, uz neodgovarajući fiskalni nadzor i neodgovarajući kvalitet provjere bezbjednosti.

Unatoč hitnosti ovoga pitanja, već tri mjeseca kasni uspostavljanje Agencije za fitosanitarna pitanja (Uprava za zaštitu zdravlja bilja). Primarno zakonodavstvo kojim se utvrđuje osnivanje ove agencije je usvojeno u augustu 2003 godine, ali od tada nadležno ministarstvo, Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih odnosa Bosne i Hercegovine, poduzelo je samo ograničene radnje za pokretanje ovoga procesa. Osim toga, rad Komisije za fitosanitarna pitanja Bosne i Hercegovine (tijelo koje je uspostavljeno na privremenoj osnovi da se bavi fitosanitarnim pitanjima do osnivanja agencije) pokazalo se sasvim neaktivnim zbog neodgovarajućeg finansiranja. Ovaj politički i administrativni propust ima direktan uticaj da privredu Bosne i Hercegovine uopšte, a na poljoprivredni proizvodnja i proizvođače hrane u Bosni i Hercegovini

naročito. Ovo je spriječilo i nastojanja za povećanjem nivoa bezbjednosti hrane u Bosni i Hercegovini. Od imperativnog je značaja uspostavljenje Agencije za fitosanitarna pitanja do juna ove godine.

Veterinarstvo

Predratna veterinarska služba bila je efikasna, a Bosne i Hercegovina uživala je pozitivno okruženje u smislu zdravlja životinja. Sektori proizvodnje i prerade mesa izvozili su u EU i SAD. Veterinarstvo je za vrijeme rata ozbiljno poremećeno i uspostavljeno kao dva zasebna sistema, jedan u Federaciji, a jedan u Republici Srpskoj, sa malo ili nimalo međusobne koordinacije.

Osnivanje Državnog ureda za veterinarstvo (2000 godine) predstavljalo je ogroman značajan korak naprijed. U periodu između 1995–2003 godine BiH je ocijenjena kao zemlja značajnog rizika vezanog za zdravlje životinja i ljudi zbog prisustva nekoliko bolesti. Ova situacija je barem djelimično nastala zbog odsustva efikasnog veterinarskog režima u cijeloj zemlji.

Jedan od prvih prioriteta Državnog ureda za veterinarstvo treba da bude poboljšanje inspeksijskog sistema (graničnog i entitetskog) u skladu sa preporukama EK iz 2000 godine i Zakonom o veterinarstvu Bosne i Hercegovine.

Statistika

Odluka Visokog predstavnika kojom se proglašava Zakon o statistici Bosne i Hercegovine i osniva Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine ključna je u stvaranju uslova za uspješno makroekonomsko upravljanje. Provedba ove Odluke omogućuje postojanje efikasne statističke službe koja zadovoljava potrebe domaćih i stranih korisnika statističkih podataka. Značice i ispunjenje jednog od uslova Studije o izvodljivosti. EK.

Odlukom se zahtijeva usklađivanje entitetskih zakona i propisa sa odredbama zakona Bosne i Hercegovine, a entiteti treba da otpočnu pregovore u namjeri da združe zavode sa agencijom tako da svi aspekti vezani za prikupljanje, obradu i distribuciju statistike budu obuhvaćeni na državnom nivou.

Usklađivanje je do sada išlo uspješno, ali su pregovori daleko od rezultata. OHR je pozvao Agenciju za statistiku Bosne i Hercegovine da ponovo pokrene ovaj proces pregovaranja.

FINANSIJE I FIZIKALNI SEKTOR

Centralna banka (CBBiH)

CBBH je počela sa radom 11 augusta 1997 godine, pa se tako radi o mladoj organizaciji. Banka je institucija na državnom nivou, jedini monetarni organ u BiH koji djeluje u cijeloj zemlji kroz pet kancelarija. Zakon o Centralnoj banci jasno utvrđuje funkcije koje banka mora da obavlja, ali uspostavlja i određeni broj ograničenja za njezin rad. U skladu sa tim pravnim uslovima i ograničenjima CBBiH je potpuno nezavisna od političkog uticaja.

Monetarna politika

Monetarna politika najznačajnija je funkcija CBBiH. Banka vodi monetarnu politiku putem strogih aranžmana monetarnog odbora, utvrđenih Zakonom o Centralnoj banci. Postojala su tri glavna razloga za izbor monetarnog odbora za vođenje monetarne politike u BiH:

- A) Pokazao se kao čvrsto nominalno uporište u formi fiksnog valutnog kursa u situaciji u kojoj je vladala značajna ekonomska nestabilnost;
- B) Otklonjeno je diskreciono pravo u situaciji u kojoj su postojale značajne teškoće u uspostavljanju institucija i donošenju političkih odluka;
- C) Monetarni odbori oformljeni su i u nekim drugim istočno evropskim zemljama i dobro funkcionišu.

Tri suštinske odlike Monetarnog odbora Bosne i Hercegovine su:

- A) Fiksni valutni kurs utvrđen zakonom;
- B) Puna pokrivenost svih obaveza Centralne banke u KM stranom valutom;
- C) Puna konvertibilnost obaveza CBBiH u KM u odnosu na valutu za koju se veže.

Fiksni valutni kurs

Početni valutni kurs bio je 1 KM = 1 njemačka marka. Izbor DM kao valute za koju se veže KM za monetarni odbor bio je lak, pošto je DM bila veoma stabilna valuta, u velikoj mjeri i korištena i uživala povjerenje u BiH. Kada je kasnije DM zamijenio EURO, Zakon o Centralnoj banci Bosne i Hercegovine izmijenjen je i sada je EURO valuta za koju se KM veže. Novi valutni kurs tačno je naveden u Zakonu o Centralnoj banci Bosne i Hercegovine i jednak je odnosu između DM i EURO-a tj. iznosi 1 KM = 0.51129 EURO-a. To znači da kurs KM nije izmijenjen od početka djelovanja

Centralne banke BiH. Prelaz sa DM na EURO bio je lak, a uticaj na KM i monetarni odbor vrlo pozitivan.

Obaveze CBBiH koje predstavljaju KM u opticaju i pologe komercijalnih banaka u CBBiH, treba da ui potpunosti budu pokrivenne stranim valutama. Donja tabela pokazuje da je CBBiH zadržala punu pokrivenost KM od 1998 godine, a da je imala 'slobodne rezerve' od 144 miliona KM krajem augusta 2003 godine.

TABELA 1: REZERVE CBBiH U STRANOJ VALUTI
(Kraj perioda u milionima KM)

DATUM	NETO STRANE REZERVE	MONETARNE OBAVEZE	SLOBODNE REZERV
Dec 1997	144.	160.3	-16.2
Dec 1998	283.3	253.9	29.4
Dec 1999	865.7	836.7	29.0
Dec 2000	1021.2	973.2	48.0
Dec 2001	2666.6	2591.6	75.0
Dec 2002	2463.2	2345.1	118.1
Aug 2003	2405.0	2260.0	143.8

Ova tabela ilustruje i način na koji je KM postepeno zamijenjena drugim valutama koje su bile u upotrebi u BiH, vodeći ka stalnom povećanju bilansa CBBiH od 1997 do 2000 godine. Ovaj trend je ubrzan za vrijeme perioda konverzije u EURO krajem 2001 i početkom 2002 godine. Sve u svemu, CBBiH vratila je 4.3 milijarde novčanica DM u Njemačku iz Bosne i Hercegovine, a rezerve CBBiH u stranoj valuti su se više nego udvostručile.

Uspjeh aranžmana monetarnog odbora

Monetarni odbor obezbijedio je veoma uspješnu monetarnu politiku za BiH. KM je bila stabilna u odnosu na DM, a sada na EURO od njegova uvođenja, a inflacija u BiH je sada niska i spora, što se vidi iz donje tabele.

INFLACIJA U BIH. (Indeks maloprodajnih cijena, Godišnji rast u%)

God. kraj.	Federacija BiH.	Republika Srpska	BiH Prosjeck
DEC 2000	4.0	16.1	8.0
DEC 2001	0.3	2.2	0.9
DEC 2002	-0.7	2.4	0.3
JUL 2003	0.4	1.4	0.7

Upotreba KM rasla je u BiH i sada je glavna valuta u kojoj se obavljaju transakcije u svim dijelovima zemlje (međutim i EURO je generalno prihvaćen, barem kada

su u pitanju veće transakcije). Osim toga, omjer bankovinih pologa u KM stalno je u porastu, iako je još uvijek više od 50% pologa u stranim valutama. Značajno je da je KM i dalje ostala u potpunosti konvertibilna u BiH od svoga uvođenja, a ta stabilnost predstavljala je značajan elemenat u povećavanju direktnih stranih ulaganja koja dolaze u zemlju.

Bankarstvo

U toku poslijeratne obnove i procesa reformi,

bankarstvo u BiH se bolje i brže razvijalo od bilo kojeg drugog privrednog sektora. Povjerenje korisnika se vratilo, a rezultat toga bio je dramatičan porast pologa dok su bankovne pozajmnice počele rasti. Konkurencija u sektoru bankarstva sada doista stvarno postoji. Dok je nepredno poslije rata u BiH bilo 76 banaka, neizbježnim procesom konsolidacija i likvidacije došlo je do smanjivanja ovoga broja na manje od polovine. Potaknuti ulaskom jakih stranih banaka sa dugim iskustvom vezanim za utvrđene evropske bankarske regulatorne okvire (strana ulaganja u bankarstvu prevazišla su ulaganja u bilo kome drugom sektoru), korisnici imaju koristi od pojačane konkurencije i pouzdane bankarske prakse.

U posljednjih nekoliko godina stope na pozajmnice značajno su pale, odražavajući novonastali konkurentski ambijent. No stope su još uvijek relativno visoke. Prije 2002 godine većina stopa bila je preko 20 posto, ali za prosječne kratkoročne pozajmnice 2003 godine i kreće se u domenu od 10 posto, dok su stope na dugoročne pozajmnice nešto niže. Posmatrači se generalno slažu da glavni razlozi za ovaj povoljan pad uključuju reformu platnog sistema, povećanje minimalnog kapitala koje banke moraju imati (što je dovelo do objedinjavanja i likvidacije slabijih banaka), mogućnost obavljanja međuentitetskih bankarskih transakcija te rprivatizacija banaka u državnom vlasništvu. Donja tabela otkriva pomak u strukturi kapitala banaka od 2000 godine.

Struktura kapitala u sektoru bankarstva BiH (%)

	31.12.00	31.12.01	31.12.02	31.5.03
Državni kapital	47	19	10	8
Privatni kapital:	53	81	90	92
Domaći	NA	25	24	21
Strani	NA	56	67	72

Buduće inicijative u sektoru bankarstva

Napredak u ovome sektoru je evidentan u odsustvu konkretnih uslova Studije izvodljivosti EK. U nastojanju da se postigne veća efikasnost, ojača jedinstveni ekonomski prostor i smanje troškovi, vode se rasprave o objedinjavanju entitetskih regulatornih agencija pri Centralnoj banci. (Agencije za osiguranje depozita objedinjene su na državnom nivou 2002 godine). Slične rasprave vode se o mogućoj konsolidaciji berza i komisija za vrijednosne papire.

Zakon o sistemu indirektnog oporezivanja u Bosni i Hercegovini

29 decembra 2003 godine Parlamentarna skupština

Bosne i Hercegovine usvojila je Zakon o indirektnom oporezivanju. Sada je ovaj zakon na snazi što pravno znači da entitetske carinske uprave prestaju da postoje, i sada ima samo jedan organ vlasti za direktno oprezivanje za cijelu zemlju.

U posljednjem kvartalu 2003 godine entitetske vlade potpisale su sporazum kojim se nadležnost na polju indirektnog oporezivanja sa entitetskog prenosi na državni nivo. Sporazum je sklopljen na osnovu Člana III 5 (a) Ustava Bosne i Hercegovine kao prvi sporazum sklopljen na osnovu ove odredbe.

Osim toga, novi direktor Uprave za indirektno oporezivanje, Kemal Čausević, je izabran, a potom i postavljen na Vijeću ministara.

Budžeti

Proces izrade godišnjeg budžeta na državnom i entitetskim nivoima za fiskalnu 2004 godinu bio je na dobrom putu krajem 2003 godine. Misija MMF-a stigla je u Bosnu i Hercegovinu i izvršila pregled entitetskih i državnog budžeta, kako bi bili u skladu sa stendbaj aranžmanom.

Ovaj pregled je doveo do dobrih rezultata, i ukoliko entitetski i državni budžeti budu donešeni u skladu sa ograničenjima vezanim za rashode, stendbaj aranžman će biti na raspolaganju.

Utvrđivanje državnog i entitetskih budžeta za 2004 godinu moralo je uključiti i izazov vezan za prenošenje novih nadležnosti na državni nivo kao i odgovarajući prenos resursa sa entitetskog na državni nivo. Zakoni o entitetskim i državnim budžetima, kada budu doneseni, sadržavaće klauzule koje dozvoljavaju ove transfere.

INFRASTRUKTURA I KOMUNALNI SEKTOR

Transport

Razvoj svih vidova transportne infrastrukture u

skladu sa evropskim standardima najznačajniji je faktor u procesu integracije Bosne i Hercegovine u EU. Nedavno je osnovano i Ministarstvo transporta Bosne i Hercegovine kao zasebno ministarstvo u procesu prestrukturisanja. Ovo predstavlja osnovni preduslov za razvoj koherentne saobraćajne politike. Da bi se krenulo naprijed, u toku ove godine treba donijeti Zakon o željeznicama Bosne i Hercegovine. Ovim će se zakonom obezbijediti otvoreni pristup željezničkim prugama i uspostaviti jedinstveno upravljanje i nadzor infrastrukturom. Značajno je naglasiti da Bosna i Hercegovina ne razvija svoju infrastrukturu u vakumu. Susjedne zemlje podižu nivo svojih saobraćajnih sistema i donose strateške odluke o značajnim prometnim tačkama i linijama, a Bosna i Hercegovina mora brzo djelovati kako ne bi ostala na marginama saobraćajne mreže jugoistočne Evrope. Željeznički sistem Bosne i Hercegovine ostaće neuređen, a postaviće se i ozbiljna pitanja vezana za bezbjednost funkcionisanja, dok se Zakon o željeznicama ne donese. Osim toga, vlade i donatori će postaviti pitanja kuda njihova podrška ide u smislu upravljanja ovim sektorom.

UIC raspravlja o pitanjima vezana za članstvo u septembru svake godine na posebnom sastanku. Prošle godine BHŽJK podnijela je zahtjev za pristupanje mreži Inter-Rail. Pristup ovoj mreži omogućava korisnicima bezgranično putovanje u mrežama 29 zemalja članica. Do sada su Bosna i Hercegovina i Albanija jedine evropske zemlje koje nisu članice ovoga programa. Sa željezničkim vezama prema Budimpešti, Zagrebu, Beogradu i Pločama, Bosna i Hercegovina može učestvovati u ovome programu kao održiva destinacija za putnike iz drugih zemalja. Zahtjev Bosne i Hercegovine bio je uspješan i u toku 2004 godine treba riješiti samo još neke operativne detalje. Aktivno učešće planira se 2005 godine. Učestvovanje u ovom programu omogućuje efektivniju promociju Bosne i Hercegovine kao istinske turističke destinaciju, naročito kada se radi o mladom svijetu, koji predstavlja ciljnu grupu ovoga programa. Učešće BiH će doprinijeti i poboljšanju slike o zemlji, pošto je činjenica da BiH nije učestvovala u Inter Railu samo ojačala osjećaj izolacije kako u zemlji tako i u inostranstvu. Veći broj turista kao rezultat učešća u

ovom programu donijeće čistu korist u smislu veće posjećenosti hotela i veće potražnje za nekim robama, poput tradicionalnih rukotvorina kao i drugih vrsta usluga. Viši nivo putničkog saobraćaja i profit omogućiće željezničkim preduzećima u Bosni i Hercegovini da više investiraju u infrastrukturu i mobilne kapacitete, i tako povećaju nivo usluga za domaće i strane putnike.

U cestovnom saobraćaju, komisija za izdavanje dozvola pod kontrolom Ministarstva transporta mora biti osnovana za CEMT dozvole za kamione, koje se sada prodaju na crnom tržištu. Organi vlasti su već poduzeli ove radnje. Troškovi osnivanja bi se mogli pokriti iz naknada za ove dozvole, što omogućava da se ova komisija uspostavi odmah.

Civilno vazduhoplovstvo

Civilno vazduhoplovstvo je u Bosni i Hercegovini ponovno pokrenuto objavljivanjem Masterplana o civilnom vazduhoplovstvu koga je sačinila komisija EC/ICAO, a objavila u julu 96 godine. Taj plan je doveo do prvog projekta EC/ICAO, koji je pokriva neposredne prioritete u navigacijskim uslugama. Sarajevski aerodrom otvoren je za civilni saobraćaj u augustu 1996 godine.

Od tada je projekat EC/ICAO provoden u fazama, omogućavajući progresivno uspostavljanje suvereniteta Bosne i Hercegovine nad svojim vazдушnim prostorom. Bosna i Hercegovina morala je da povрати priznanje punopravnog članstva u evropskoj vazdušnoj mreži. U tom procesu došlo je do otvaranja zračnih linija između Bosne i Hercegovine Srbije i Crne Gore, integracije u Evropsku konferenciju za civilno vazduhoplovstvo te uspostavljanja Nacionalnog centra za traganje i spasavanje u Banjaluci 2002 godine.

U toku 2003 godine organi vlasti Bosne i Hercegovine preuzeli su punu kontrolu nad Aerodromom Sarajevo. Osim toga Zakon o civilnom vazduhoplovstvu kojim se uređuje sektor civilnog vazduhoplovstva u skladu sa međunarodnim standardima donešen je u decembru 2003 godine.

Bosna i Hercegovina se sada sprema da postane puni partner u EUROCONTROL –u i JAA

Najznačajniji datumi u civilnom vazduhoplovstvu Bosne i Hercegovine

- 11 juli 1996: Objavljivanje prvog Masterplana o civilnom vazduhoplovstvu

- August 1996: Aerodrom Sarajevo otvara se za komercijalni saobraćaj, kao prvi aerodrom te vrste u Bosni i Hercegovini.

- 11 septembar 1997: Potpisivanje MOU¹ između Vijeća ministara i međunarodne zajednice te formiranje BiH DCA².

- Oktobar 1998: SFOR³ predaje BiH DCA čitav gornji dio vazdušnog prostora. (FL⁴ 330 up to FL 450)

- April 1999 do augusta 2001: Prva faza projekta EC⁵/ICAO⁶.

- August 1999: Prvi Zakon o civilnom vazduhoplovstvu i pravno zasnivanje uloge FED.CAD⁷ i RS.CAD.

- 27 Januar 2000: SFOR predaje BiH gornji komercijalni vazdušni prostor od FL 290 do FL 390, BiH DCA. Sporazumom kontrolu nad ovim prostorom zajedno vrše FATCA⁸ iz Beograda i ATSA⁹ iz Zagreba. BiH Naplaćuje jedan dio sredstava od preleta.

- 31 august 2001: Odgovornost za srednji vazdušni prostor (FL100 up FL 290) sa SFOR-a prelazi na BiH DCA. CCL¹⁰ iz Zagreba vrši kontrolu nad tim vazдушnim prostorom. (CCL kao sljednik ATSA)

- 10 oktobar 2001: Gornji vazdušni prostor se proširuje na FL 410.

- November 2001: Potpisivanje i početak druge faze projekta EC/ICA, pod nazivom EC/ICAO OPAS¹¹.

- 27 septembar 2002: BiH postaje član ECAC¹².

- Oktobar 2002: Ponovno otvaranje linije sa Srbijom i Crnom Gorom, Otvaranje Nacionalnog centra za traganje i spašavanje u Banjaluci.

- 1 Januar 2003: FED.CAD i SIA¹³ u ime BiH preuzimaju puno upravljanje Aerodromom Sarajevo.

- April 2003: Početak treće faze projekta EC/ICAOT, kao dijela programa CARDS¹⁴. Taj projekat nazvan ASATC¹⁵, davaće podršku daljem razvoju organa za civilno vazduhoplovstvo. Planira se do 2005 godine.

- 17 novembar 2003: Prvi civilni radar BiH pušten je u rad na Aerodromu Sarajevo.

- Decembar 2003: Parlamentarna skupština Bosne i Hercegovine donijela je novi Zakon o civilnom vazduhoplovstvu.

¹ MOU : Memorandum Of Understanding

² DCA : Department of Civil Aviation

³ SFOR : Stabilization FORce

⁴ FL : Flight level, (FL x 100 = thousands of feet, FL 330 = 33 000 feet)

⁵ EC : European Community

⁶ ICAO : International Civil Aviation Organization

⁷ CAD : Civil Aviation Department

⁸ FATCA : Federal Air Traffic Control Authority

⁹ ATSA : Air Traffic Service Authority

¹⁰ CCL : Croatia Control Limited

¹¹ OPAS : OPERational ASsistance

¹² ECAC : European Civil Aviation Conference

¹³ SIA : Sarajevo International Airport company

¹⁴ CARDS : Community Assistance for Reconstruction Development and Stabilization

¹⁵ ASATC : Aviation Safety and Air Traffic Control.

Telekomunikacije

Poslijeratni period karakteriše rekonstrukcija telekomunikacijske infrastrukture i stvaranje tri telekomunikacijska monopola zasnovana na etničkoj osnovi. Prvi korak ka jedinstvenom ekonomskom prostoru zasnovan na slobodnom i otvorenom pristupu tržištu i konkurenciji među operatorima učinjen je tek nakon osnivanja Regulatorne agencije za komunikacije na državnom nivou sa punim regulatornim ovlaštenjima kada se radi o operatorima telekomunikacija i emiterima radio i televizijskih programa. Broj pretplatnika u fiksnoj telefoniji bio je 272,000 krajem 1996 godine. Do kraja 2003 godine taj broj je porastao na oko 910,000. Stopa rasta u području usluga u mobilnoj telefoniji još je značajnija. Krajem 1998 godine, bilo je samo 17,212 korisnika mobilnih telefona u BiH. Danas ih je gotovo milion. Međutim, nivo neiskorištenog potencijala u BiH postaje jasan, ako se poredi sa zemljama kandidatima za članstvo EU (vidi pregled).

Uspostavljanje tržišta telekomunikacija na nivou cijele zemlje ide postupno, ali je daleko od završetka. Usvajanje Politike sektora telekomunikacija krajem 2000 godine bio je značajan prvi korak. Njome se utvrđuje fazna liberalizacija i privatizacija postojećih operatora kao najbolji model kroz koji operatori telekomunikacija mogu privući investicije i obezbijediti potrebne usluge. Usvajanje Zakona o komunikacijama na državnom nivou 2003 godine i uspostavljanje nezavisnog regulatora (Regulatorna agencija za komunikacije, CRA – see www.cra.ba) od strane Visokog predstavnika 2001 godine kao i novo državno Ministarstvo komunikacija i transporta 2003 godine predstavljaju zaokruženje pravnog i institucionalnog okvira.

Sve usluge telekomunikacija osim međunarodnih telefonskih usluga liberalizovane su. Od početka 2006 godine novim učesnicima na tržištu biće omogućeno da pružaju usluge u međunarodnom telefonskom saobraćaju. Međutim tri postojeća operatora (Telekom Srpske, BH Telekom and HT Mostar) još uvijek *de facto* uživaju monopol u području fiksne telefonije u svojim područjima djelovanja. Nedavno obavljena revizija ova tri preduzeća otkrila je postojanje alarmantne prakse lošeg upravljanja i nekompetentnosti, što je korisnike i poreske obveznike koštalo mnogo novca. U svjetlu toga, entitetske vlade obavezale su se da će provesti reforme čiji je cilj poboljšanje prakse i iskorjenjivanje endemske korupcije u sektoru telekomunikacija. Mjere uključuju donošenje Zakona o javnim nabavkama i

Zakona o javnim preduzećima. Ovi će zakoni institucionalizovati nadzor poslovanja i moderne računovodstvene standarde. Još ih entitetske vlade nisu usvojile niti uputile na parlamente.

Određena konkurencija postoji u sektoru mobilne telefonije, pošto oba operatora u posjedu licence za rad imaju obavezu da pružaju usluge u cijeloj zemlji do aprila 2004 godine. Međutim, ta konkurencija - i shodno tome i cijene i usluge u prilog pretplatnika - mogla bi biti još mnogo jača kada bi pitanje vezano za trećeg operatora u mobilnoj telefoniji moglo biti riješeno. Proces izdavanja dozvole ovom trećem operatoru koji funkcioniše na osnovu dozvole nekadašnje Vlade Herceg Bosne na osnovu Politke sektora telekomunikacija zaustavljena je već dvije godine. 23 decembra Vijeće ministara je konačno odlučilo da utvrdi cijenu naknade u iznosu od 140 miliona KM. Iako ovaj iznos značajno prevazilazi sumu koju je preporučila nezavisna konsultantska firma, Regulatorna agencija za komunikacije sada treba da okonča proces izdavanja dozvole na osnovu ove odluke Vijeća ministara.

Rješavanje pitanja treće dozvole za rad u mobilnoj telefoniji, kao i otpočinjanje rada na uređivanju tarifa i provedbi tržišno orijentisanog režima međusobnog povezivanja, predstavlja glavni izazov u narednoj godini. To će pomoći BiH da proširi mogućnosti stavljanja na raspolaganje visoko kvalitetnih komunikacijskih usluga kao i korištenje Interneta i drugih informacijskih i komunikacijskih tehnologija.

Pregled 1

Broj pretplatnika u fiksnoj telefoniji u BiH

Godina	1996 (kraj)	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Ukupan broj pretplatnika u fiksnoj telefoniji	272.000	303.000	730.000	800.000	850.000	N/A	902.836
% populacije (procjena 3.8 mil)	7.16	7.97	19.21	21.05	22.37	N/A	23.76

Izvor: procjene CRA

Pregled 2

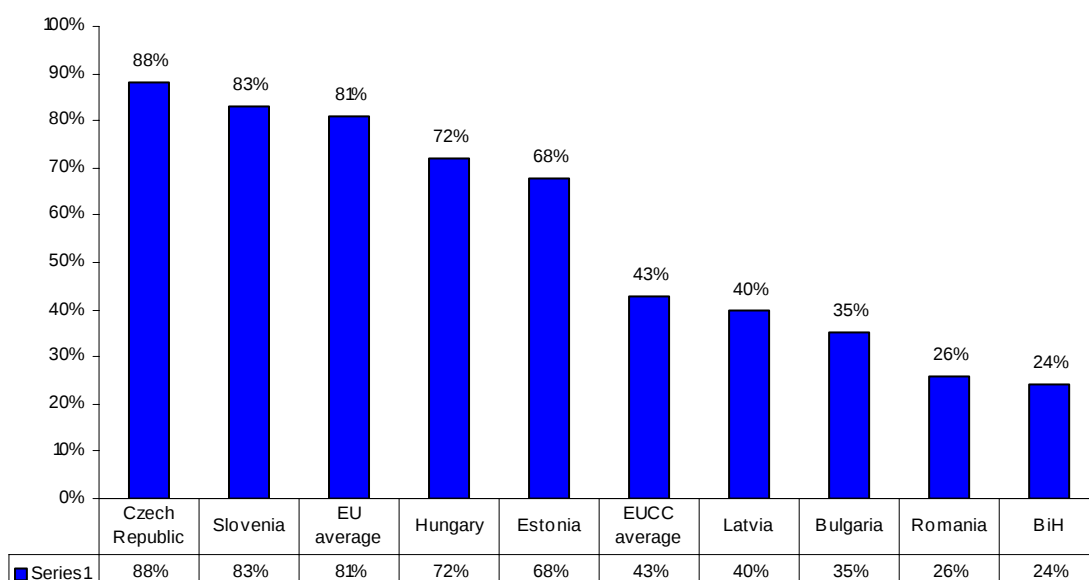
Broj pretplatnika u mobilnoj telefoniji u BiH

Godina	1996 (end)	1997	1998	1999	2000	2001	2002	mid 2003
Ukupan broj pretplatnika u mobilnoj telefoniji	1.020	8.310	17.212	50.000	262.000	444.400	527.100	906.100
% populacije (procjena 3.8 mil)	0.03	0.22	0.45	1.32	6.90	11.70	13.87	23.85

Izvor: CRA

Pregled 3

Stepen pokrivenosti mobilnom telefonijom (sredina 2003) – BiH u poređenju sa nekim zemljama kandidatima za članstvo u EU

Source: 4th Report of Monitoring of EU Candidate Countries, 16 December 2003; funded by the EC Directorate – General Information Society

Energetika

Značajno oštećena za vrijeme rata, elektroenergetska infrastruktura u središtu je rekonstrukcijskih nastojanja već nekoliko godina. Najnoviji napor u sektoru električne energije, međutim, ne obuhvataju samo obnovu već i reformske aktivnosti. Multilateralni donatorski projekat Struja III koncentriše se na rekonstrukciju i reformu sektora, što će omogućiti optimalni razvoj.

Reformski proces uključuje promjenu strukture sektora da bi se uspostavio novi pravni okvir, novi regulatorni okvir te odvojena proizvodnja, distribucija i prenos, što je sada integrisano u tri monopolistička preduzeća.

Osim toga, reforma uključuje provedbu promjena u sektoru koje treba da budu u skladu sa uslovima iz direktiva EU. Bosna i Hercegovina je potpisala Memorandum o razumijevanju o regionalnom tržištu električne energije u jugoistočnoj Evropi i integraciji u međunarodno tržište električne energije (2002 i 2003). Ovaj memorandum potpisan je sa ciljem uspostavljanja regionalnog tržišta električne energije, koje će biti integrisano u međunarodno tržište električne energije EU. Za svaku zemlju učesnicu postoje uslovi koje treba ispuniti u sektoru električne struje. Ispunjenjem tih uslova, Bosna i Hercegovina će moći učestvovati u regionalnom tržištu jugoistočne Evrope, a potom i unutarnjem tržištu EU. To će predstavljati prvi praktični korak u EU.

Prema planu, prestrukturisanje sektora u sklopu projekta Struja III uključuje sljedeće:

- tri postojeća elektroenergetska preduzeća biće prestrukturisana i biće oformljena zasebna preduzeća za proizvodnju, distribuciju i prenos;
- biće uspostavljeni državni i entitetski regulatori da bi uredili odnose među učesnicima na tržištu kao i metodologiju utvrđivanja cijena;
- biće osnovano jedinstveno preduzeće za prenos kao i jedinstveni operator sistema na državnom nivou, kako bi se osiguralo adekvatno funkcionisanje prenosnog sistema.

Značajno je da, pošto je projekat Struja III u skladu sa Direktivom o električnoj energiji EU, njegova provedba osigurava ispunjenje uslova vezanih za regionalno tržište jugoistočne Evrope.

Kao rezultat brojnih odlaganja, projekat Struja III zaostaje za planom već 12 mjeseci, što potiče donatore da nastavak tehničke i finansijske pomoći uslove većim napretkom u provedbi.

Osim ranijeg usvajanja državnog i entitetskih zakona o električnoj energiji (2002 godine) u posljednjih nekoliko mjeseci učinjeno je nekoliko ključnih koraka u pravcu reformskog procesa:

- Postavljenje regulatora:
 - Postavljena je Državna komisija za električnu energiju
 - Postavljeni su članovi Regulatorne komisije iz FBiH i RS
- Usvajanje usklađenih akcionih planova RS i FBH o prestrukturisanju je okončano. Ovim se dokumentima utvrđuju zadaci i rokovi za uspješno provođenje reformskog programa.
- Potpisivanje ugovora o uspostavljanju Preduzeća za prenos i Nezavisnog operatora sistema od strane entitetskih premijera.
- Preduzeće za prenos i Nezavisni operator sistema usvojeni na Vijeću ministara (naredni korak je usvajanje u Parlamentarnoj skupštini Bosne i Hercegovine).

Ovi su rezultati osigurali nastavak donatorske pomoći, a odigraće značajnu ulogu u evropskoj integraciji pošto će reforma sektora električne energije biti jaedan od ključnih pokazatelja napretka Bosne i Hercegovine u procesu stabilizacije i pridruživanja.

JAVNI SEKTOR I EKONOMSKA TRANZICIJA

U toku 2003 godine nije bilo značajnih poboljšanja u socijalnom sektoru Bosne i Hercegovine. Socijalni problemi i dalje vladaju. Penzije su niske, zvanična stopa nezaposlenosti je skoro 40% radne snage, sistem zdravstvene zaštite karakteriše nedostatak ulaganja, sistem povlastica za ratne veterane je podijeljen i karakteriše ga nerazumna obećanja političara, koja ni jedan entitet ne može finansijski da podnese.

Penzije

Nivo penzija je i dalje veoma nizak, ali se u oba entiteta penzije isplaćuju redovno, ne stvaraju se nova

zaduženja od provedbe Odluke Visokog predstavnika kojom se utvrđuje da nivo penzija treba da bude na nivou prikupljenih doprinosa. Trenutni iznosi penzija veoma su niski, i ne pokrivaju osnovne troškove života starijih građana, i trebaće provesti šire reforme da bi iznosi penzija mogli porasti. U tom smislu rast zvanične ekonomije i smanjivanje sive ekonomije su od suštinskog značaja.

Još jedan problem koji opterećuje penzioni sistem je međuentitetsko sporenje oko prava na penziju. Republika Srpska se povukla iz Međuentitetskog sporazuma o penzijama iz 2000 godine i insistira da penzije treba da isplaćuje onaj entitet na čijem su teritoriju zarađene. Trenutno, penzije isplaćuje onaj entitet u kome su potraživanja registrovana za vrijeme rata odnosno prije stupanja Međuentitetskog sporazuma na snagu. Ovo je veoma složeno pitanje sa pravnog, finansijskog i etičkog stanovišta i zahtijevaće multidisciplinarnu ekspertizu.

Zdravstvo

Kao i ostali javni sektori, sektor zdravstva suočava se sa ozbiljnim finansijskim teškoćama. Situacija je naročito loša u Republici Srpskoj gdje je godišnji doprinos za zdravstvo po osiguraniku samo 114 KM, dok kantoni u Federaciji u prosjeku prikupe 249 KM po osnovu zdravstvenog osiguranja. Međutim, finansijski izvještaji u dva entiteta su različiti i te cifre ne predstavljaju pouzdan osnov za procjenu relativnog finansijskog položaja zdravstvenog osiguranja u dva entiteta, već se samo može reći da se oba suočavaju sa ozbiljnim poteškoćama.

Sa objedinjavanjem paralelnih zavoda za zdravstveno osiguranje u Kantonu 7, Zavodi za zdravstveno osiguranje osnovani su u svih deset kantona u Federaciji. Unatoč činjenici da određeni aspekti paralelizma još uvijek nisu riješeni, ovo objedinjavanje predstavlja značajan korak naprijed u poboljšanju sistema zdravstva u Kantonu 7. Treba uložiti dodatne napore u eliminaciji svih paralelizama.

Buduće reforme u sektoru zdravstva moraće se koncentrisati na poboljšanje koordinacije između kantona i entiteta, poboljšanje troškovne orijentacije zdravstvenih usluga i izgradnju usluga koje će osiguravati kvalitet. Jedan od glavnih problema u Federaciji je nedostatak koordinacije u izradi zdravstvene politike među kantonima. Čini se da novi federalni ministar zdravstva ima proaktivniji pristup u ovome smislu, što je dobrodošao znak.

Veterani rata

Među najvećim stavkama u budžetima oba entiteta nalaze se troškovi za isplatu beneficija za ratne veterane i invalide te porodice poginulih boraca. Ti troškovi trenutno godišnje iznose pola milijarde. Uz pomoć Svjetske banke vrše se reforme za realizaciju ovih beneficija u oba entiteta. Vlada Republike Srpske već je izradila nacrt novoga zakona kojim se uređuju prava ovih grupa. Nacrt se kreće u granicama koje je utvrdila Svjetska banka, a njegovo usvajanje trebalo bi da uvede disciplinu i transparentnost u sistem beneficija.

Nacrt federalnog zakona o pravima ratnih veterana invalida rata i porodica poginulih boraca je na parlamentu. Kolikogod ovaj zakon bio potreban Federaciji (pošto trenutno nema jednoobraznog okvira u Federaciji) ovaj nacrt treba poboljšati da bi bio kompatibilan sa raspoloživim budžetskim resursima, i ojačao transparentnost i opravdanost sistema. OHR od Ministarstva veterana i invalida rata očekuje da rade u bliskoj saradnji sa Svjetskom bankom u narednim mjesecima u izradi dobrog zakona koji ovoj kategoriji stanovništva garantuje beneficije a istovremeno uvodi finansijsku disciplinu i transparentnost u sam proces. Uspjeh ovog važnog nastojanja zahtijevaće visok stepen profesionalizma i promišljenosti od strane Vlade Federacije, Parlamenta i predstavnika ove populacije.

Privatizacija

Od 15 preduzeća za koje je trebalo raspisati tendere do kraja 2003 godine 14 tendera je objavljeno. Nijistaknutiji primjer privatizacije bila je prodaja hotela Holiday Inn.

Učinjeni su i naponi oko prenošenja nadležnosti za privatizaciju strateških preduzeća sa kantonalnih agencija za privatizaciju na Federalnu agenciju za privatizaciju, s namjerom racionalizacije i ubrzavanja samoga procesa. Osim toga u januaru 2004 godine uspostavljena je jedinstvena web stranica u kojoj se navode mogućnosti vezane za privatizaciju u oba entiteta.

Poslovno okruženje

Zakonom o računovodstvenim standardima i standardima revizije se utvrđuje upotreba međunarodnih standarda u obrazovanju, obuci i profesionalnom ponašanju te razvoju profesionalnih računovođa i revizora u BiH. Nova Komisija za računovodstvene standarde i standarde revizije provešće jednoobraznu provjeru računovođa i revizora i pratiti provedbu međunarodnih standarda u profesiji.

Zakonom se utvrđuje jedinstveni broj zvanja koje stiču profesionalci u cijeloj BiH, a koja entiteti međusobno priznaju.

Jedan od ključnih ciljeva ovog zakonskog akta je da omogućiti razvoj kompetentne i kredibilne profesije računovođa i revizora, koji će imati puna ovlaštenja da vrši praksu u cijeloj zemlji, podstiče ulaganja i omogućuje ekonomski rast. Donošenje zakona na Parlamentu BiH očekuje se krajem januara 2004 godine.

Buldožer

Buldožer Komisija pokrenuta je 12. novembra 2002.g. Iako je ova inicijativa imala podršku Visokog predstavnika i najvažnijih međunarodnih finansijskih organizacija, ključna je bila podrška poljskih ljudi. Svrha ove inicijative je bila izgradnja radnog partnerstva između bh političara i poslovnih ljudi, kao i da se precizno identifikuju klauzule u postojećim pravilima i propisima, koje ometaju ulaganja i otvaranje radnih mjesta u BiH. Komisija je sebi postavila zadatak da se "50 reformi usvoji za 150 dana".

U prvoj fazi, Komisija je primila informacije od preko 500 firmi. Prijedlozi reformi odnosili su se na pitanja kao što su duplo oporezivanje, komplikovane i dugotrajne administrativne procedure i birokratski zahtjevi koji su otežavali uspješno poslovanje, a samim tim i otvaranje i održavanje radnih mjesta. Grupa kvalifikovanih pravnika i ekonomista je u okviru Buldožer Komisije detaljno proučila svaki prijedlog, razvila zakonska rješenja i procijenila posljedice predloženih reformi za poslovno okruženje. Na tri plenarne sjednice, Komisija je izglasala najboljih 50 prijedloga. Oni su u proljeće 2003.g. predstavljani vladama. Određene reforme su usvojene putem odluka vlade; druge (izmjene i dopune

postojećih zakona) su poslone na parlamente. Parlamenti su usvojili sve izmjene i dopune Buldožera, sa samo 30 dana zakašnjenja u odnosu na prvobitni rok od 150 dana. Buldožer Inicijativa je u prosjeku proizvodila jednu ekonomsku reformu svaka četiri dana. Izvještaj o implementaciji prve faze će se objaviti u februaru.

Druga faza Buldožera pokrenuta je 4. juna 2003.g. Cilj druge faze je nastavak promoviranja legitimnih interesa poslovne zajednice, lokalnih predstavničkih udruženja i građanskog društva, i daljnji razvoj radnog partnerstva sa izabranim političkim predstavnicima. U svjetlu lekcija naučenih tokom prve faze, organizacije koje predstavljaju lokalne firme u svojim područjima osnovale su šest regionalnih Buldožer komisija. Pored toga, uspostavljena je i specijalizirana Buldožer Komisija za poljoprivredu, agrobiznis i prirodne resurse. Komisije su se fokusirale na identifikaciju novih reformi na opštinskom/kantonalnom/regionalnom nivou i nadgledanje implementacije reformi iz prve faze na lokalnom nivou.

U ljeto 2003.g., tri premijera, šest predsjedavajućih parlamenata, gradonačelnik Brčkog i sedam lokalnih predstavnika Buldožera potpisali su sporazum pod nazivom "Protokol za Prosperitet", koji ih obavezuje da nastave i prodube svoju podršku procesu reformi Buldožera.

Druga faza je proizvela još jedan paket od 50 reformi, koje se trenutno razmatraju na vladama. Usvajanje ovih reformi u parlamentarnoj proceduri ili putem vladine odluke očekuje se tokom ovog proljeća.

Treća faza će biti pokrenuta početkom februara. U trećoj fazi, međunarodna zajednica će preuzeti sporednu ulogu, pružajući podršku procesu Buldožer samo kada bude zatražena. Svakodnevnu koordinaciju i upravljanje ovim procesom će preuzeti nevladina organizacija BiH, koja će biti uspostavljena posebno u tu svrhu.

NAJNOVIJE EKONOMSKE INFORMACIJE ZA BiH

Izvor: Zavodi za statistiku FBH i RS

*Ekonomski pokazatelji u BiH za period januar 2001–
oktobar 2003*

Indikator	Federacija BiH	Republika Srpska	BiH (procjena OHR-a)
GDP nominalni u 2001	7,224 milijarde KM	2,993 milijarde KM	9,161 milijarde KM
GDP nominalni 2000	6,698 milijarde KM	2,734 milijarde KM	8,321 milijarde KM
Nominalni porast 2000-2001	+ 7,8%	+ 9,5%	+10,0%
Stvarni porast 2000-2001 (minus inflacija u RS 6.5%)	+6,7%	3%	+5,5%
Indeks u industrijskoj proizvodnji			
11/03 (10/03 RS) u poređenju sa 2002	+3,1%	+ 25 %	N/A
11/03 (10/03 RS) u poređenju sa 11/02 (10/03 RS)	-6,5%	+13,7%	N/A
Indeks maloprodajnih cijena			
11/03 (10/03 RS) u poređenju sa 2002	+0,2%	+3,3%	N/A
11/03 (10/03 RS) u poređenju sa 11/02 (10/03 RS)	+0,4%	+2,2%	N/A
Prosječna neto plata 10/03	528,38 KM	386 KM	480,9 KM
U 10/03 poređenju sa prosjekom u 2002	+9,5%	+6,0%	+8,3%
Broj zaposlenih 10/03 (RS 6/03)	387.198 lica	249.186 lica	N/A
Broj registrovanih nezaposlenih 10/03	303.054 lica	147.635 lica	450.689 lica
Broj penzionera 10/03 (RS 08/03)	285.085 lica	183.870 lica	N/A
Prosječna penzija u 10/03 (RS 08/03)	198,89 KM	135 KM	N/A
Uvoz jan-nov 03 (RS – okt)	5,609 milion KM	1,789 milion KM	N/A
Izvoz jan-nov 03 (RS – okt)	1,673 milion KM	0,428 milion KM	N/A
Trgovinski deficit u jan-nov 03 (RS – okt)	3,936 milion KM	1,361 milion KM	N/A
Pokrivenost uvoza izvozom	29,8 %	23,9%	N/A